

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: Співпраця сім'ї і школи у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання молодших школярів

Студентки 2 курсу МАП групи
Освітньої програми:
Початкова освіта. Психологія
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра

Костюк Валерії Олександрівни
Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Годлевська Валентина Юріївна

Розширена шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1 Дефінітивна характеристика понять «національно–патріотичне виховання».....	8
1.2 Історико-педагогічний аналіз питання впливу внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку.....	13
1.3 Психолого-педагогічні передумови розвитку національно-патріотичного виховання.....	21
1.4 Проблеми взаємодії школи та сім'ї у вихованні підростаючого покоління.....	29
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
2.1 Діагностика рівня патріотичних почуттів дітей молодшого шкільного віку та взаємодії школи і сім'ї.....	39
2.2 Педагогічні умови ефективної організації співпраці сім'ї і школи у вирішенні завдань національно- патріотичного виховання молодших школярів.....	60
2.3 Впровадження системи методичних прийомів удосконалення співпраці сім'ї і школи у вирішенні завдань національно- патріотичного виховання молодших школярів.....	66
ВИСНОВКИ.....	70
ЛІТЕРАТУРА	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Наразі Україна, як держава йде до масштабних соціально-політичних та економічних змін, переходячи від тоталітарної система до свободи демократії, відновлення національних цінностей та цивілізованої системи економіки та формування нових громадянських цінностей. Саме тому кардинальні зміни та перетворення у всіх сферах життя суспільства: економіці, політиці, ідеології і, насамперед, освіті - вимагають трансформації свідомості, світогляду, зміни ціннісних орієнтацій та стереотипів поведінки суспільства в загальному.

Новий етап історичного розвитку ставить перед собою мету сформувати інтелектуальний і культурний потенціал як найвищу цінність нації. Основна роль у цьому процесі належить загальноосвітній школі, як передовому інституту соціалізації підростаючого покоління та населення. Школа сьогодення повинна виховати громадянина із впевненою соціальною позицією, що може визначатися у формування патріотичних цінностей та відповідною позицією, яка узгоджується із людськими цінностями.

Сучасній Україні потрібне населення, яке має свідому, сформовану позицію в житті. Процес виховання таких особистостей можливий лише за умови розвитку системи освіти, в якій процес виховання та, відповідно, навчання мають в своїй основі народну філософію, народознавство та релігійні цінності, філософію українського етносу, виховання сімейного тощо.

Ключовою проблемою психологічної складової в педагогічній науці є формування методологічних засад становлення учня, як особистості в загальноосвітньої системі. Патріотична складова процесу виховання сучасного школяра окрім теоретичних підходів для вирішення даного питання посідає ключову позицію для становлення Україні, як суверенної держави, і тому патріотичній складові у вихованні відводиться провідна роль. На нас вказують державні документи: Указ президента «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», Концепція нової української школи, а саме Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року

№ 580 «Про Стратегію національно – патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» [38; с.12].

Результативність вирішення даної проблеми залежить від попереднього перегляду навчальних і виховних програм школи та позашкільних закладів освіти, взаємовідносин школи та сім'ї, планування та пошуку досконалих механізмів громадсько-патріотичного виховання [33; с.3]. Проте реалізація такого особливого соціального питання ускладнюється тим, що традиційний підхід до виховання особистості через систему спільних зусиль школи, сім'ї та суспільства не завжди приносить результат. Більше того, дослідники говорять, що в системі виховання дитини не існує обґрунтованої програми впливу на особистість із метою розвитку патріотичних почуттів.

На сьогоднішній день важливим є відродження в українського народу поняття патріотизму, як соціально важливої характеристики справжнього громадянина, формування у молодшого покоління активної громадянської позиції, яка буде супроводжуватися у всіх сферах її діяльності та відповідній участі у зміцненні держави. В історії неодноразово прослідковується коли різні інстанції: школа, суспільство, держава та сім'я мають на меті виховання патріота, гідного громадянина країни.

Та зараз ми маємо лише те що, сучасна школа ще не змогла до кінця подолати негативні стереотипи притаманні радянській системі виховання. У закладах освіти й до тепер відсутні цілісність і систематичність в організації патріотичного виховання; зараз ще не вирішено до кінця проблему переходу на навчання рідною мовою, а навіть навпаки ставиться вибір перед дитиною про те якою б мовою вона хотіла б навчатись.

Важливо аби в школах та сім'ї зверталось достатньо уваги для національно-патріотичного виховання. Важливим аспектом у цьому є як сучасна література так і вікова.

В умовах сьогодення процес виховання патріотичних якостей в молодшому шкільному віці постає особливо гостро та з відповідною необхідністю для подальшого розвитку України, її суверенітету та цілісності.

Тому обрана тема дослідження «Співпраця сім'ї і школи у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання молодших школярів» є досить актуальною.

Об'єкт дослідження – національно-патріотичне виховання молодших школярів у школі та сім'ї

Предмет дослідження – педагогічна технологія національно-патріотичного виховання молодших школярів

Мета дослідження – теоретично пояснити та експериментально перевірити формування патріотизму молодших школярів у школі та сім'ї за допомогою педагогічної технології.

Завдання дослідження:

- обґрунтування мети, завдання, змісту, форми, методів та педагогічних умов, які дають змогу забезпечувати ефективність процесу патріотичного виховання молодших школярів у школі та її межами;

- визначення критеріїв, рівнів та значення національно-патріотичного виховання молодших школярів;

- характеристика технології патріотичного виховання молодших школярів у позакласній роботі та знаходження програми, методичних рекомендацій відповідно до процесу виховання патріотизму в молодшому шкільному віці в позаурочній роботі;

- **Методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз історико-педагогічної літератури для визначення становлення та розвитку ідеї патріотичного виховання дітей;

- системно-структурний метод використовувався для характеристики теоретичних питань національно – патріотичного виховання;

- конкретно-пошуковий – для узагальнення та формування позаурочної виховної роботи;

- емпіричні: педагогічне спостереження, анкетування (опитування), інтерв'ю, бесіди, індивідуальні та групові обговорення, тестування, аналіз

малюнків для виявлення рівнів сформованості патріотичних почуттів і отримання подальших результатів їхнього формування в молодших школярів;

– констатуючий педагогічний експеримент – для виявлення шляхів і визначення методів формування патріотичних почуттів у молодших школярів;

Експериментальна база дослідження - дослідницько-експериментальна робота проводилась на базі КЗ «ЗШ I ступеня №5 ВМР» м.Вінниця

Апробація результатів дипломної роботи: Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на конференціях:

- II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.);
- II Міжнародній науково-практичній конференції «II Шкловські читання «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання» м. Глухів, 28-29 жовтня 2020р;
- II Міжнародній науково-практичній конференції м. Львів, 15-16 вересня 2020;

Результати дослідження впровадженні в навчально-виховний процес в наступному закладі освіти: КЗ «ЗШ I ступеня №5 ВМР» м.Вінниця

Структура магістерської роботи складається із: вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (59 найменувань, із них – 2 електронних джерела), 6 додатків. Робота проілюстрована 8 таблицями та 3 діаграмами. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок, із них 70 сторінок основного тексту.

Публікації

1. Костюк В. Національно – патріотичне виховання в умовах НУШ : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.) / за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. – Вип. 9. – С.350 – 352

2. Костюк В. Зв'язок національно – патріотичного та природо – натуралістичного виховання: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «II Шкловські читання «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання» м. Глухів, 28-29 жовтня 2020 р. – Глухів 2020.С.61
3. Костюк В. Національно – патріотичне виховання в школі та сім'ї: Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти : матеріали II Міжнародної науково- практичної конференції м. Львів, 15- 16 вересня 2020 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2020.С.44-45

РОЗДІЛ І . ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Дефінітивна характеристика понять «національно-патріотичне виховання»

Проблематика виховання громадянина-патріота завжди займала одне з провідних місць у думці вітчизняних педагогів різних часів. Традиції виховання українського народу були сформовані протягом багатьох століть. За цей час український народ надбав неосяжного досвіду та практики виховання, створивши власну педагогічну культуру, підґрунтям якої є ідеї народності, національної приналежності, духовності, демократизму, патріотизму тощо.

В умовах розвитку сьогодення, які безпосередньо відображаються на українському соціумі основних серед напрямів виховного процесу фундаментальними виокремлюють патріотичне і громадянське. За твердження І.Беха, підґрунтям розвитку патріотичного виховання повинна стати національна ідея як консолідуючий та об'єднуючий фактор розвитку українського суспільства і нації в цілому [7, с.159]. Як трактує філософський словник поняття «патріотичне виховання - виховання, основною ціллю якого є формування у учня любові до Вітчизни, відданості їй, як найвищій цінності громадянина та гордість за її минуле й сучасне, та бажання будувати майбутнє, не тільки для себе, а й для прийдешніх поколінь, прагнення захищати інтереси Батьківщини в майбутньому» [22, с.358].

Основою процесу виховання патріота є мотивація до становлення самодостатнього громадянина України, гуманіста і демократа, готового до громадянських і конституційних обов'язків, та до прийдешніх викликів, яких є чимало в Україні, як відносно молодій суверенній державі, готового до успадкування та збагачення духовної та культурної спадщини нашого етносу, досягнення культури у міжособистісних взаєминах [29, с.14-15]. Принципи процесу виховання патріота базуються на таких методах: національної спрямованості, який виступає формуючим вектором розвитку національного саморозуміння.

Патріотизм – це складне і багатогранне поняття, один з формуючих складників індивідуальних та суспільних форм співжиття. На рівні міжособистісних зв'язків патріотизм є пріоритетом стійкої характеристики людини, яка проявляється в її свідомості, як самодостатнього та єдиного громадянина моральні ідеали та цінності, якого дзеркально відображаються в його реальній поведінці та вчинках [3, с.8]. Патріотизм є творчим поривом духовного самовизначення та самоідентифікації особи, як громадянина. Це чітко визначена громадянська позиція, яка відповідно регламентована внутрішніми моральними статутами.

Патріотизм, як явище, має доволі розгалужену структуру, в якій виділяють як зовнішні так і внутрішні компоненти, а також вирізняють різні види патріотичних вподобань у ставленні до себе, до людей, які тебе оточують та супроводжують впродовж життя, до Вітчизни, як до найвищої національної цінності.

Провідною та характерною рисою поняття патріотизму є моралістична спрямованість, яка ототожнюється з поняттями доброти, чуйності, відчуттям справедливості та любові до свого минулого.

Як наслідок формується патріотична вихованість, яка проявляється в загальноприйнятій соціальній поведінці громадянина, в його вмінні приймати вірні рішення.

Під поняттям патріотичної вихованості Ю.Зубцова в цілому визначає результат прийняття громадянином його національно-культурних цінностей, які висвітлюють ступінь сформованості в нього громадянської свідомості, патріотизму в його власних переконаннях та поведінці, усвідомлення громадянином всіх своїх дій, які ціле направлені на збагачення скарбниці етнічного середовища, народності та державності, його безповоротна готовність захищати Вітчизну [26;с.21]. Як підкреслює Ю. Зубцова, основними формувальними характеристиками поняття виховання в національно-патріотичній сфері життя виступають такі формуючі складові: повага до батьків, свого родинного буття, гордість за свою самобутність; сформоване

відношення себе до народу, свого краю; терпиме ставлення та сприйняття людей інших національностей, тим самим поважаючи їхню культурну та традиційну спадщину [26, с. 54].

Виховання патріотів серед дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно важливим, оскільки це являє собою своєрідний перехідний етап у формуванні патріота з просто громадянина, тому що в цей час важливим є формування в школярів цілеспрямованого почуття гідності, любові до своєї нації, поваги до її культурних та духовних надбань, які потім, часом, можуть виражатися в відповідному ставленні до рідного слова, природи, побуту та традиційної спадщини народу та держави як такої. Тільки зберігаючи ці вимоги до виховання, які є алгоритмічними та поступальними, ми зможемо прослідковувати відповідні результати впливів виховних методів та заходів, отримуючи в школярів повністю сформоване відчуття національної автентичності. Хоча в жодному разі не можна змушувати учня проявляти любов до свого народу, якщо в нього ще не сформоване почуття любові до своїх батьків та в цілому родини. Це буде відповідно поступальний етап формування. На все в свій час зауважували зарубіжні вчені в своїх нарисах та працях (Я.Коменський, Й.Песталоцці, А.Дістервег) та відповідно вітчизняні (К.Ушинський, І.Огієнко, Г.Ващенко, В.Сухомлинський та ін.). На сьогоднішній день такий підхід чітко закріплений в Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (І.Бех, К. Чорна) [9;с.9-14], Концепція виховання національно-патріотичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку та молоді загалом описується в сучасних наукових роботах вчених (О.Коркішко, А.Максютов, П.Ігнатенко, В.Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька та ін.) [36; с.8-10, 37; с.18]

О.Федоренко визначає, що «міць нації зароджується в міцній родині, де дитині прививають любов, довіру, вимогливість, перш за все до самого себе та відповідальність за свої дії. Отже саме тому виховна діяльність вчителя процесі виховання національно-патріотичних цінностей у школярів повинна мати свій початок у формуванні у дитини почуттів до родини, сім'ї та батьків що має

виражатися не лише на словах, а й у вчинках учня» [52, с.406]. Оглядаючи даний процес формування почуттів у дітей молодшого шкільного віку, на нашу думку, які безпосередньо пов'язані з формуванням співпереживання, яке розуміється як можливість реагувати на переживання інших людей, їхні думки, почуття.

Власне кажучи, це відповідно сформована готовність та здатність співпереживати. У психології співпереживання тлумачать як «уподібнення емоційного стану суб'єкта до стану іншого суб'єкта або соціальної групи; при цьому в індивідуальній свідомості суб'єкта відбивається ставлення іншої людини (соціальної групи) до подій, які відбуваються з нею» [31, с.491].

Проблематика виховання патріотичної складової в молоді повстає, як одна з ключових у боротьбі народу за державність. Найбільш гостро ставало питання сформованості свідомості та поведінки школярів під час навчального процесу, за допомогою системи позакласної та позашкільної роботи та відповідно в повсякденному житті.

Видатний вчений та педагог А. Макаренко наголошував, що комуністичне виховання не може мати нетрудовий зміст. Вихователі та вчителі просто зобов'язані привити дітям любов до творчої праці, оскільки тільки творча праця на благо Батьківщини приносить робить справжнього громадянина щасливим, розвиває в людині відповідну духовну складову. Праця повинна бути колективною і участь у ній мають приймати школа, батьки, сім'я та суспільство [34; с553].

Ключовим завданням виховання освітніх та позашкільних закладів освіти є своєчасне реагування на суспільні потреби та інтереси у формуванні молоді генерції, з її подальшим розвитком та саморозвитком, як суспільним так і особистісним, формування відповідних умов для того, щоб задовольнити потреби та інтереси особистості у формуванні моралістичних рис, стійких переконань, широкого світогляду і відповідної високоморальної діяльності з подальшим формуванням патріотизму в цілому.

Фундаментальним завданням процесу виховання патріота – є відповідність його принципу національної спрямованості у вихованні молоді генерации патріотів, який загалом включає формування в сучасній молоді національної ідентичності та самосвідомості, любові до Вітчизни та народу, з подальшим формуванням шанобливого ставлення до культури та бажання зберегти її ідентичність, бажанням приймати активну участь у формуванні нових цінностей та бажанні захищати вже існуючі;

Ключовою ціллю процесу виховання в національно-патріотичному аспекті є формування в молодим покоління певного досвіду в соціальній сфері, прийняття ним духовної спадщини та надбань етносу, формування культури міжнаціональних та міжособистісних взаємин, незважаючи на їх національну приналежність та інших рис громадянина, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Відповідна мета повинна більш точно прослідковуватись через систему завдань виховання, що є загально сформованими не тільки для освітніх закладів, а й для всього суспільства в цілому. Насамперед, це забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів.

Сьогодні повстає спільне завдання школи та батьків, як частини певної громади є підготовка молоді генерации до участі в громадському житті. Важливою складовою компетентності громадянина, як особистості – це вміння не лише виокремити та засвоїти певне вміння та знання із різноманітних джерел, але і надати певну критичну оцінку, спираючись на відповідний історичний досвід.

Процес виховання молодого покоління в національно-патріотичному аспекті включає в себе цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість та почуття вихованців з метою формування у них відповідних якостей. Тому до підходу соціально-виховних справ необхідно включати методи і форми, що приводять учнів до моральних якостей за допомогою яких вони мають можливість оцінювати вчинки, як свої так вчинки інших людей. Для мотивації поліпшення емоційної складової особистості, її ставлення до дійсності, до

інших людей та власної поведінки, у структуру виховної справи органічно вплітаються засоби, які стимулюють почуття. Головна мета соціально-виховної справи – встановлення поведінки, готовності до відповідної дії в будь-яких обставинах, виховання, здатність та бажання працювати на благо розквіту держави, готовності її захищати.

1.2 Історико-педагогічний аналіз питання впливу внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку

Питання впливу внутрішньо-сімейної взаємодії поставало особливо гостро на всіх етапах формування українського суспільства, оскільки сім'я є невід'ємною складовою соціуму. За цей час український етнос надбав безцінного досвіду у сфері виховання особистості, започаткував свою власну систему виховання та педагогіки, в основу яких покладена ідея народності, демократизації суспільства та формування патріотизму.

Відповідно проведене дослідження історико-педагогічних джерел дозволило визначити та узагальнити такі етапи розвитку ідеї сімейно-патріотичного виховання в українській педагогіці та їх втілення на практиці.

Початковим етапом виховання сімейно-патріотичних цінностей описуються ще в народній педагогіці, яка своїми витокami сягає ще часів до заснування Київської Русі. Сучасний учений М.Стельмахович відзначає, що «народна педагогіка – це неписаний багатотомний усний підручник про основні методи навчання і виховання кардинально нових поколінь, який складається передусім народом та зберігається у його пам'яті й постійно застосовується на практиці, тим самим систематизується та збагачується» [46, с.232].

Провідними характеризуючи ми рисами педагогіки, як науки, які втілювалися починаючи з тим часів у вихованні підростаючого покоління є:

- всезагальний характер ідей народної педагогіки, її універсальність для всіх представників певної нації;
- висока духовність та моральність;
- гуманізм, ставлення до життя людини як до найвищої цінності;

- демократизм;
- ідеал духовної свободи, незалежності та самостійності.

Другий етап сімейно-патріотичного виховання необхідно визначити період становлення Київської Русі.

Епоха Київської України-Русі мала багату й високодуховну спадщину, якою могла б пишатися будь-яка цивілізована держава світу. Аналізуючи історичні пам'ятки Київської Русі ми маємо змогу відзначити, що без перебільшення всі твори давніх митців (літописця Нестора, Іларіона Київського, Володимира Мономаха, Климента Смолятича, Данила Заточника та інших) пронизані метою возвеличення значення рідного краю, формування почуття любові до неї та гордості за її велич, піклування про єдність народу тощо.

Автор «Повісті минулих літ» (1110–1118 рр.), Нестор-літописець, в своїх творчих пошуках відкрито пропагував моралі стичність християнства і разом з тим закликав ціле направити процес виховання в патріотичне русло. В його повісті зображується народне уявлення про сім'ю та її цінність, виховання в родині, особливості та специфіка навчання та самоосвіти у прийдешніх поколіннях тих часів.

Дослідник і перекладач «Повісті минулих літ» В. Яременко відзначає, що релігійна тематика є наскрізною та формуючою складовою особистості [42, с.218–219].

Визначне місце в творі «Повчання дітям» відводиться процесу виховання патріотичних цінностей у молодшої генерації та формуванню почуття обов'язку не тільки перед державою, а й самим собою. Володимир Мономах зазначав, що дитина, яка має свідомо сформоване почуття патріотизму є сильною та відважною у боротьбі з ворогами : «Смерти ведь, дети, не боясь, ...ни войны, ни зверя, дело исполняйте мужское» [42, с.109]. Князь дає поради щодо процесу виховання всьому народу: постійна праця, повага до старших являються фундаментальними у формуванні свідомості молодшого покоління. Ці настанови мотивують до формування й таких якостей як: релігійності,

милосердя та доброти. Таким, на думку, Володимира Мономаха, повинен бути ідеальний громадянин безумовними рисами якого є патріотизм. Молодше покоління виховувалось в кращих традиціях героїчного епосу: традиційних ідеях, цінностях та здобутках фольклору. «Діти захоплювалися, – зауважує Ю.Руденко, - високими якостями, стійким характером, силою волі і духом звитяги богатирів-витязів Добрині Микитича, Іллі Муромця, Олексія Поповича, Дуная Івановича та інших» [39, с.11].

Ідея гуманістичного виховання Мономаха значною мірою вплинули на формування педагогічної школи України, за часів Київської Русі. Мислителі XII століття (Кирило Туровський, Данило Заточник, Клемент Смолятич) визначили своєрідну новизну педагогічної думки того часу, яка в свою чергу стала основною в процесі виховання в сім'ї. Дослідник Гуменюк Г. вказує, що ідея новизни протиставляла творчий пошук істини – сліпому наслідуванню догм (К. Смолятич), доброчестя – хабарництву (К. Туровський), розум – безглузду (Д. Заточник) [19, с.21].

Третім етапом становлення патріотичного аспекту в процесі сімейного виховання охоплюється період звільнення від татаро-монгольської Орди та Національно-визвольної війни (XIV–XVIII ст.), який відзначається формуванням українського етносу та становленням двох українських, надзвичайно могутніх, держав.

Борючись за свою національну ідентичність та народну самореалізацію особливо відзначились сформовані раніше ідеї патріотизму. Беручи слова Ісуса Христа за життєве кредо: «Люби ближнього, як самого себе», представники кожної родини були виховані в непомірній любові до кожної людини, батьків та, звичайно, до самобутності своєї держави. Люди з таких сімей, яким були привиті поняття любові до традицій та звичаїв свого народу були цілісно сформованими патріотами, готовими до боротьби за національну свободу, за свої релігійні переконання та Батьківщину.

Принцип національності та традиційності був провідною рушійною якістю в процесі виховання нашого народу . Відповідно до цього, історіограф

Л.Абашник зазначав, що « сім`я колосально впливає на становлення устрою людського життя, ...» [1, с.170].

В культурі педагогіки XVII ст. проблематику процесу виховання патріота, в його цілісному розумінні з рисами моральності, в своїх творах та численних картинах висвітлив провідний вітчизняний філософ Г.Сковорода («Байки Харківські», «Вдячний Еродій») [44;328].

Основи світобачення Г.Сковороди формувалися підґрунті реального життя й відбивали погляди, думки, сподівання українського народу, його прагнення до кращого життя. Філософ поєднував поняття патріотизму з такими притаманними моральними якостями справжньому громадянину, як благородство, працьовитість, чесність, справедливість, гідність. Формуючими передумовами патріотизму насамперед Г.Сковорода вирізняв почуття любові до Вітчизни [44;252].

Піком розвитку процесу виховання в національно-патріотичному аспекті стало втілення ідеї «сродної праці». Де основна увага була зосереджена на людині, як об'єкті, та формуючих чинників її щастя через залучення її до праці. Митець був переконаний, що ключову роль в досягненні добробуту народу і людства, загалом, відводиться творчій праці («Бджола та Шершень», «Чиж та Щиглик», «Щука та Рак»).

Відповідно то того ми прослідковуємо цілеспрямований процес формування в особистості якостей справжнього патріота направлений на формування в особистості рис доброти, справедливості та прагнення до життя. Ключовими рисами, при такому стані речей, у формуванні якостей патріота набувають такі чинники, як честь, слава, гідність, свобода (особиста честь та гідність, слава та свобода рідної землі).

Провідними рисами виховного процесу на даному етапі є:

- формування віри в Бога та збільшення релігійної культури;
- цінування рідного слова та власної культури;
- формування в дітей виховання дітей власної національної приналежності, як невід'ємної частки загальнонаціональної культури.

Послідуючий IV етап охоплює XIX ст. – поч. XX ст. – період національного відродження України та становлення народу, як нації.

Передовою функцією шкіл, як освітніх закладів та сім'ї, як осередку соціалізації виступав процес виховання в молодого покоління почуття патріотизму, гордості за національне багатство та, відповідно, шана до інших народів. Такі фундаментальні ідеї висвітлював в своїй праці «Народна педагогіка на користь училищ і вчителів сільських» вітчизняний представник національної педагогіки О.Духнович. «Люби свій народ не тому, що він славний, а тому, що він твій, – відзначав Духнович. – Будь вірним своїй Батьківщині – це твоя колиска. Хто не любить свою Батьківщину, той сирота, без батька, без матері, без усього» [22, с.86].

Продовжувачем думки О.Духновича в формуванні теоретичних та практичних пошуків основ діяльності став провідний вітчизняний педагог та представник національної школи в XIX ст. К.Ушинський. Втілюючи ідею народності, він визначав, що ключове завдання школи в процесі виховної діяльності є формування почуття патріотизму всіма наявними методами пов'язаними з культурою народу: «Чим повніше і розумніше школа буде будувати свою роботу на основах народності, тим ближче стане вона до життя свого народу і буде краще виконувати своє завдання – готувати патріотів» [22, с.193]. Ушинський відзначав, що основними формуючими якостями майбутнього патріота повинні виступати любов до Вітчизни, гордість за її минуле а почуття обов'язку перед нею і, не менш важливим складником є національна ідентифікація [51;с.67].

Процес виховання в національному аспекті повинен базуватися, на думку вченого, основі співвідношення громадянина та держави, «побудована на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [51, с.99]. Таким чином, основна мета виховного процесу патріота, як стверджує К.Ушинський, формується на підґрунті національної ідентифікації і в той самий час зауважує: «Незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських

народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети» [50, с.449].

На процес відродження національної думки безпосередньо вплинули такі діячі того періоду, непримиримі патріоти української державності М. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, П.Куліш та світязь української думки Т. Шевченко. Вони переймалися демократичними ідеалами справжнього патріота, якими є: любов до України та її народу. Таку концепцію вони представили широкому загалу в маніфесті «Книга буття українського народу» або, як її називали «Закон Божий». Вони пропагували ідею вольності та рівності, самостійності та права кожного з народів та релігійної свободи думки. Також в напрацюваннях цих прометеїв української культури відкрито ілюструвалась надія на майбутню перемогу української державності:

«І пропала Україна. Але так здається...

...Лежить в могилі Україна, але не вмерла.

Бо голос України не затих.

І встане Україна з своєї могили,

і знову озветься до всіх братів своїх слов'ян,

і почують крик її, і встане Слов'янщина...» [17, с.29].

Провідний культурно-освітній діяч І.Франко, який був непримиримим представником боротьби за національну ідею в школі визначальним називав питанням вивчення української мови та етнографії. Завдання та мету, яких в процесі виховання Франко відзначав у служінні українському народові та майбутній боротьбі за волю та суверенітет, формуванні національного розуміння та самосвідомості справжніх патріотів. В його вірші «Не пора» автор закликає до національного відродження та вільного життя. Український «каменярь» писав: «Нам пора для України жити» [10, с.25].

Колосальна роль в реалізації в процесі виховання національної концепції відводиться І.Огієнку. В роботах якого «Українська культура» а також «Наука про рідномовні обов'язки» підкреслюється той факт, що освітня система повинна бути за своїм характером побудована на постулатах національної

самобутності. Описуючи процес виховання патріота Огієнко, відзначав важливість вивчення української мови «...Поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане національності: вона розпорошиться поміж дужчим народом...» [46, с.232].

Його ідея про створення школи, як гаранта національного відродження залучилась підтримкою С.Русової, яка відзначала необхідність відповідності освіти до національних інтересів та автентичних звичаїв нашого етносу.

Зміни в соціально-політичному житті початку ХХ ст.кардинальним чином вплинули на процес подальшого розвитку ідеї патріотизму.В період створення Радянського союзу та створення першого, в своєму роді, соціалістичного способу життя поняття «патріотизм» набуло, відповідно, іншого значення. Це спонукало виділення окремого Радянського етапу в розвитку поняття виховання в аспекті патріотизму для педагогічної культури.

Проблематика процесу виховання патріотично налаштованої молоді виділяється як формуюча частина кому стичного буття в майбутньому. Фундаментально гостро ставилось питання необхідності формування відповідної свідомості в громадян нової держави, які і відображалися в навчальному процесі та в системній позакласній роботі з учнями для пробудження патріотичних настроїв.

Педагоги радянської доби А.Луначарський, Н.Крупська, М.Покровський, В.Сухомлинський, А.Макаренко та їхні послідовники відзначали необхідність сформувати нову генерацію людей, які були б вірні постулатам марксизму, як рушійної сили соціалістичного життя, в цілому. Передусім, готуючи майбутніх громадян до плідної праці та подальшого процвітання держави.

Фундаментальна робота зі створення нового, «радянського» патріота проводилась всіма шкільними та позашкільними освітніми закладами.

В першу чергу, це була краєзнавча та дослідницька діяльність, яка передбачала походи, різні експедиції та знайомство з природою краю. Вивчення історії, археологічну роботу та знайомство з героїчним минулим попереднього покоління в Великій Вітчизняній війні. В подальшому віднайдені матеріали

були основою наповнення шкільних музеїв та куточків слави. Такий вид діяльності спонукав учнів до відчуття відповідальності та розуміння важливості дорученої їм роботи і формував у них відчуття поваги та гордості за історичне та бойове минуле держави.

Видатний радянський педагог А. Макаренко наголошував, що комуністичне виховання не може бути нетрудовим. Вихователі повинні навчити дітей працювати творчо, оскільки тільки творча праця на благо Батьківщини приносить радість і щастя, розвиває людину духовно. Ця праця має бути колективною [34;553].

Поняття “патріотизм” як сукупність політичних і моральних ідей, моральних почуттів розглядав наш видатний сучасник В.Сухомлинський. Живучи в соціалістичному суспільстві, педагог в основу виховного ідеалу покладав загальнолюдські та національні цінності.

Історично зумовлені патріотичні риси необхідно підтримувати, зміцнювати, виховувати, робити їх масовими. Сучасна українська школа має сприяти цьому. Соціально-педагогічна ситуація, що склалася в суспільстві, вплинула на сферу освіти. Інноваційні процеси в освітній галузі здійснюються в умовах різкого загострення виховних проблем, посилення негативних явищ у молодіжному та шкільному середовищі. Причини цих явищ мають свої корені як в економічній нестабільності та духовному розладі в суспільстві, так і в особливостях діяльності виховних інститутів, які, на жаль, і сьогодні не змогли цілком звільнитися від командно-адміністративного стилю виховної діяльності, звернутись до особистості, її життєвих проблем.

Разом з тим, у сучасній соціально-економічній ситуації особливої актуальності набувають загальнолюдські моральні цінності: совість, добро, справедливість, милосердя, людська гідність, духовність тощо. Серед них патріотичне виховання займає не останнє місце. Ось чому в сучасній школі конче необхідна цілісна система патріотичного виховання. Це, безумовно, потребує корекції та пошуку нового змісту, структури, принципів патріотизму.

1.3 Психолого-педагогічні передумови розвитку національно-патріотичного виховання

Усі батьки мають на меті, щоб їхня дитина зростала гідним громадянином своєї країни, і не важливо чи це Україна, Росія, Америка, Канада та інші, важливо те хто ми є. Та чи завжди існують умови для такого роду розвитку, та хто має їх забезпечувати? Передусім батьки та школа намагаються створити відповідні психолого-педагогічні умови, які б стали рушійною силою до національно-патріотичного виховання маленького громадянина своєї Вітчизни.

Теперішня структура виховання патріота враховує численні фактори сьогодення, оскільки цього вимагає соціально-економічне становище країни, моральний і духовний стан українського народу, подальший розвиток культури та науки.

Змістовими лініями національного виховання передбачається надання представникам усіх національностей широких повноважень у пізнанні своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування національної ідентичності. Підростаюче покоління – представники різних етносів – через пізнання власної історико-культурної спадщини усвідомлює глибину взаємозв'язків з українською національною культурою й переконується, що незалежна Україна на законодавчому рівні закріпила охорону та збереження національних прав і свобод громадян України.

Патріотичне виховання уособлює інтереси нації, потреби відродження України, адже «це створена впродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх генерацій» [28, с.226].

Сучасна школа потребує кардинально нових підходів у вихованні, зокрема патріотичного. Розпочинати втілення цього методу та підходу необхідно ще з дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти саме цього віку (6–10 років) найпростіше піддаються вихованню (В.Сухомлинський), через те, що в цьому віці формуються основи особистості, її майбутнього характеру, надається

мотиваційна ціннісність її розумового, національного та культурно-естетичного розвитку. Знання та вміння, здобуті дитиною в даний період її формування, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів. Науковець І.Підласий зазначає, що гнучкість та піддатливість школярів, «їхня довірливість, схильність до наслідування побаченого та почутого, великий авторитет, який у них має учитель, створюють сприятливі передумови для становлення та розвитку високоморального громадянина» [48, с.73].

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку вчитель не має морального права ігнорувати їхні особливості віку та індивідуального розвитку. Ці діти ще не мають постійних, сформованих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони повсякчас потребують допомоги, порад та консультативної роботи від учителя в організації свого дозвілля.

Світосприйняття в школярів цієї вікової групи конкретно-образне, для них ще не є властивими такі форми мислення, як узагальнення та абстрагування (особливо в 6–8 років). Їхню увагу повністю захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Все це необхідно не випускати з уваги вчителям організовуючи виховну роботу зі молодшими школярами.

Теперішня шкільна культура вимагає кардинально нових підходів до зростання нової генерації патріотів. Розпочинати яке необхідно з дошкільного та молодшого шкільного віку. Учений В.Гонський визначає, що рухливість свідомості молодших школярів, «їхня довірливість, допитливість, схильність до наслідування, великий авторитет, який для них повинен бути учитель, створюють сприятливі зачати для формування моральної особистості» [16, с.14].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу засвідчимо, що патріотичні почуття в дітей молодшого шкільного періоду не виникають самі по собі. Ці почуття є кінцевим результатом ціленаправленого виховного процесу на школяра, його розуміння ідеології, мистецької спадщини, будови суспільства, виховної роботи сім'ї, школи та позашкільних закладів.

Учитель безпосередньо повинен постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, шукати нові форми і методи позаурочної виховної роботи, давати адекватну оцінку своїй педагогічній роботі та робити самоаналіз. Не менш важливо, щоб сам учитель був патріотом, і тим самим, власним прикладом та вчинками подавав еталон поведінки своїм вихованцям.

Провідну роль у формуванні та становленні особистості, як громадянина відводять сім'ї, яка несе відповідальність за соціальне відтворення населення, за його національний розвиток, за створення певного способу життя.

На нашу думку слід виокремити та детально розглянути такі психолого-педагогічні передумови, які відіграють провідну роль у розвитку національно-патріотичного розуміння у молодших школярів:

1. Народність – забезпечення постійної опори етнологічну культуру, національна спрямованість формування цінностей підрастаючого покоління, усвідомлення причетності до свого народу, відповідальності за його минуле, сучасне й майбутнє. Відомий вітчизняний педагог К. Ушинський науково обґрунтував вплив фактору народної ідентичності, підкресливши, що «народність – єдине джерело життя народу в історії», а «громадське виховання, яке зміцнює і розвиває в людині народність... робить сильний і благотворний вплив на розвиток суспільства... на всю його історію» [51, с.101].

Народність як наскрізна ідея моральності вказує на те, що лише у поєднанні особистих бажань з волею народу, за умови суміжного порівняння особистого блага з благом народу можлива моральна діяльність. І саме така діяльність сприяє відданому служінню народові та Батьківщині.

2. Природовідповідність – урахування багатоструктурної та єдино цілісної природи дитини, індивідуальних, вікових, національних, регіональних особливостей, генетичної спадковості та єдності з природою.

Першовідкривачем в обґрунтування саме цього принципу був видатний чеський педагог Я.А. Коменський, який зазначав, що виховання повинно в усьому своєму прояві пристосовуватися до природи, бо людина є частиною природи, «завдання шкоди останній – це шкода самій собі, це самознищення та

саморуйнація». Кожна дитина відбиває особливості конкретної природи, географічного середовища, укладу життя [30, с.307].

3. Культуровідповідність – співвідношення змісту освіти й виховання здобуткам національної та загальнолюдської культури, сприяння у створенні умов для вивчення молодими поколіннями історії свого народу, примноження та збагачення його духовної спадщини, моральних ідеалів, цінностей, традицій, звичаїв, засвоєння мови, забезпечення єдності поколінь, тобто опанування молодими поколіннями певних набутків народної культури.

4. Гуманізм – насамперед збагачення духовного світогляду людини, яке відображається в любові до інших людей; чесності, щирості, доброті, доброзичливості в людських стосунках; високому рівні толерантності, людяності, милосерді. Гуманізація школи передбачає забезпечення зв'язків із початками національної культури, використання в навчально-виховному процесі народних обрядів, традицій, звичаїв [40, с.302].

Історія педагогіки не має на прикладі жодного педагога, який не висловлювався б щодо неоціненного впливу ідеї гуманізму в навчально-виховному процесі. В.Сухомлинський слушно підкреслював: необхідно, « ... щоб кожний змалку був чуйним та уважним до духовного світу іншої людини, щоб джерелом особистого щастя для кожного була моральна чистота, краса, благородство» [48, с.196].

Реалізація цього принципу у формуванні прийдешніх поколінь веде до сформованості у школяра гуманності як вершини його моральності, що виявляється:

- у свідомому розпізнанні загальноприйнятих ідеалів людської та національної культури;
- в усвідомленні єдності людського роду та себе як його невід'ємної частки, зв'язку з іншими людьми, суспільством, природою, культурою;
- у прояві любові до людей та всього живого, в милосерді, доброті, здатності до співчуття, вмінні виявляти доброзичливість до всіх людей, незалежно від їхньої раси, національності, віросповідання, соціального статусу;

- у прагненні до згоди, добросусідства, свободи, рівності, братерства;
- у готовності вихованців до захисту своїх інтересів [48, с.35–36].

5. Демократизація – уникнення авторитарного методу виховання; сприйняття особистості вихованця як рівної собі, яка є найвищою соціальною цінністю. Визнання права вихованця на свободу, на розвиток своїх різнобічних здібностей та вираження індивідуальності; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеалами свободи, правами людини та громадською відповідальністю [27, с.48].

Демократизація школи означає використання навчальних планів і програм з урахуванням соціально-економічних особливостей регіону, перетворення школи на державно-громадську інституцію, залучення громадськості до визначення та здійснення шкільної політики, доступність шкіл для всіх громадян без будь-яких соціальних, національних, світоглядних, релігійних та політичних дискримінацій.

6. Етнізація – наповнення процесу навчання змістом національної ідентичності, яке спрямоване на пробудження національної свідомості. Цей принцип стосується всіх народів, які проживають на території України. Він дає можливість виховувати національну гідність, національну свідомість, відчуття етнічної єдності зі своїм народом, виховання поваги до людського через національне, відтворення в дітях особливого, що є в кожній нації, на основі родинного, культурно-освітнього, економічного, духовного, морального життя, історичного досвіду народу, нації. Принцип етнізації є гарантом єдності й монолітності України, зміцнення її державності [33, с.308].

Відповідно, всі прояви форм виховання та формування особистості в національному руслі використовують всі методики та практики процесу виховання молодшого школяра, керуючи їх на становлення самодостатнього громадянина, успадковуючи ідей, традицій та національну думку народу.

Національна система для виховання до якої безпосередньо входить реалізація основних цілей освіти виокремлюється як основа для формування демократичного суспільства, яка виступає ефективною формою, за участю якої

органи, які відповідають за збереження державності та освітня система займаються формуванням особистості, як патріота, відповідно до своїх потреб. Структура суспільства, як гаранта збереження демократичних постулатів ґрунтується саме на ідеї національної автентичності, любові до країни дідів та прадідів, культурі свого етносу та спрямовує всі свої можливості на формування творчої особистості, свідомого громадянина-патріота свого народу.

Відповідно, школа, як невід'ємна частка життя молодшого школяра, просто зобов'язана прийняти активну участь у допомозі становлення особистості учня. Саме для цього їй і потрібно віднайти шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде виховувати патріота.

Виховний процес у формуванні в українській молоді відчуття патріотизму – одне з передових завдань сучасної шкільної системи. Вчителі, вихователі та керівники гурткової роботи повинні усвідомлювати джерела патріотизму української нації, зобов'язані вишукувати нові методи розв'язання існуючих проблем у проблематиці формування патріотично налаштованого молодшого покоління.

Саме цей процес формування почуття патріотизму є системою виховної роботи на уроці та в позаурочній діяльності, яка спрямовується на становлення громадянина, як свідомого та самодостатнього індивіда, який буде представляти частину своєї національної приналежності.

В діяльності на уроках виховний процес формування патріотизму в молодшому шкільному віці реалізується за рахунок вивчення таких загальноосвітніх предметів: рідної мови та літератури, природознавства, народознавства, предметів художньо-естетичного циклу (музики, образотворчого мистецтва), трудового навчання. Безліч оповідань, завдань з підручників дають учням змогу сформування уявлення про те, якою сильною та нескореною були люди, які прагнули чесно та гідно виконувати свій обов'язок перед людьми та країною. За допомогою підручників діти мають змогу дізнаються про свій край, про Україну, про народ, його сучасність та минуле.

Слід звернути свою уваги, що є предмети, які безпосередньо впливають на виховання, як процес становлення патріота такі як: рідна мова, читання, природознавство, образотворче мистецтво, музика, трудове навчання, та є такі, які впливають опосередковано: математика, інформатика, основи здоров'я.

Предмети, які є обов'язковими та включаються до державного освітнього компонента, зобов'язані надати школярам основні наукові поняття, відповідно до світових стандартів. Аналізуючи шкільні підручники четвертого класу ми маємо змогу прослідкувати зміст та структуру навчального матеріалу, який має безпосередній вплив на формування у школярів чіткою громадської позиції.

Слід підкреслити важливість позаурочної та гурткової роботи у формуванні національно-патріотичної ідентичності. Методики та форми такого роду діяльності повинні бути не тільки цікавими, а й доступними для молодшого шкільного віку [45, с.148–149].

Робота в позаурочний час увінчається бажаним результатом лише в тому випадку, якщо вчителі дотримуватимуться відповідних постулатів сучасного виховного процесу, які в свою чергу забезпечуватимуть бажаний освітньо-виховний результат, який спрямований на засвоєння принципів народності, гуманізму, демократизму та етнічної автентичності.

Використовуючи будь-які методики та форми позаурочної діяльності, слід брати до уваги, що вони залежать від:

- поставленої мети;
- змісту матеріалу;
- виховних та розвиваючих задач;
- інтересів і потреб учнів;
- рівня вихованості;
- інтелектуального розвитку школярів;
- традицій та звичаїв дитячого колективу;
- міста, регіону;
- професійної майстерності вчителя.

1. Світоглядний: відповідні бесіди, тематичні розповіді та оповідання. Особливість даних методів через призму вихованого процесу в аспекті патріотичної формації в молодшому шкільному віці є відповідна емоційність, співвідношення з життєвими прикладами, віршами, загадками тощо. Особливий вплив на почуття та свідомість школярів мають розповіді про життя різних героїв, які жили на даній території.

Використовуючи дані методики у школярів формується суспільне бачення, досвід ідентифікації себе з українським народом.

2. Суспільно-корисний: охорона пам'яток історії та культурної спадщини; рух збереження екології, різні експедиції та походи; дослідження і, як результат, привиття любові до вивчення історії своєї малої та великої Батьківщини. Такого роду методи позаурочної роботи зі школярами потрібно всіяко поширювати та популізувати. Такі методи вирізняються великим впливом для ідейно-патріотичного виховання молодшої генерації, на формування морального обличчя нового покоління патріотів. На прикладах з історії вчителі виховують в дітей почуття мужності, сміливості, відданості справі боротьби за незалежність України. Від ставлення учнів до героїчних подвигів нашого народу залежить їхня майбутня само ідентифікація як громадян своєї держави.

3. Художньо-естетичний метод - це вечори народної пісні та танцю, свята рідної мови, виставки народних промыслів, конкурси дитячої творчості, свята з використанням українських традицій, обрядів, звичаїв; етюди з натури. Надання переваги цим методам сприяє формуванню у школярів високих якостей громадянина, патріотичних відповідальності, любові до рідної землі, шануванню рідної мови, бережному ставленню до природи, усвідомленню належності до українського народу; виховує честь, гідність, мужність і відвагу, прагнення пізнавати, зберігати й передавати у спадок надбання народу.

4. Військово-спортивний метод - формат змагання з видів спорту, які були традиційними, козацькі змагання та забави, народні ігри, туристичні змагання. Такого роду методи сприяють процесу виховання у молодших школярів стійких моральних рис; психологічних якостей, фізичних якостей

(витривалості, швидкості, спритності та ін.); духовних якостей (доброти, товариськості, честі, громадянського обов'язку, справедливості, історичної пам'яті).

Відповідно, патріотичне виховання молодшого школяра можливо лише за тісної співпраці у виховному процесі цілеспрямованих методів впливу на учня його сім'ї, школи та позашкільних закладів. Але найбільшу частку впливу на навчальний та виховний процес дітей, на їхній розвиток, на формування національного світогляду відводиться позакласній та виховній роботі школи.

1.4 Проблеми взаємодії школи та сім'ї у вихованні підростаючого покоління

Первинна роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка є відповідальною за соціальний стан населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за формування певного способу життя. Колосальний внесок у дослідження проблем родинного виховання зробив видатний український учений М. Стельмахович [46, с.206]. У своїх дописах він постійно пригадував ідеї народної педагогіки, її заповіді та ідеали. “Національне родинне виховання, – наголошував учений, – будується на українознавстві, сприяє піднесенню національної самосвідомості учня, формуванню уявлень про власну націю, її самобутність, історичний шлях, місце серед інших етносів (націй)” [46, с.31].

Досить важливо організувати роботу з батьками, вважається зовсім не обов'язком батьків «допомагати школі», школа повинна мати у своїх інтересах щоб самій професійно справлятися зі своїми завданнями. Варто говорити про індивідуальну співпрацю з батьками яка викликана потребою у турботі про індивідуальний розвиток кожного школяра: потрібно створювати у сім'ї позитивні умови, і щоб сімейне виховання знаходилося у безпосередній взаємодії з системою шкільної освіти, і результати виховання які отримали діти у школі не «стиралися» сім'єю, щоб не було педагогічного протистояння сім'ї і школи, від якого страждає, в першу чергу, учень і його розвиток.

Далекосяжним та новітнім підходом у родинному вихованні є відновлення традицій: високого положення української родини, її репутації, шлюбної вірності, любові до дітей і обов'язку що стосується їх виховання, поваги до батьків, важливість ролі подружжя у створенні, зміцненні, збереженні й розквіті сім'ї, прикладу їх моральної підготовки молоді до сімейного життя. Честь родини, єдність, наступність, спадкоємність поколінь, родинна і подружня злагода — першенство сімейного виховання.

Чималі дослідження показали, що головною умовою вірного виховання дітей є тісний взаємозв'язок між сім'єю і школою, розуміння і взаємоповага між учителями і батьками. Коли батьки ставляться з повагою до школи і не нехтують порадами учителів, власне класного керівника, наголошують дітям про важливість школи й вчителів, діти показують кращі результати у навчанні, сумлінно виконують обов'язки які доручає їм школа. З такими дітьми значно простіше та результативніше працювати і батькам і вчителям. Не можна не погодитись з таким твердженням, що налагоджений процес співпраці з батьками є більш ефективним, а ніж дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог, до яких належать:

– використання методів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У розмові з батьками варто забути за категоричний тон, який може викликати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, які будуються на взаємоповазі, взаємодовірі та підтримці. Їх головна цінність заключається у розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків;

– впевненість у виховних можливостях батьків, піднесення рівня їх педагогічних знань, авторитету й активності у вихованні. Психологічно практично всі батьки спроможні підтримати потреби школи. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки й освіти, з розумінням та високою відповідальністю відносяться до виховання своїх нащадків;

– педагогічний такт, недопустимість необережного втручання в життя сім'ї. Класний керівник — особа офіційна, але за особливістю своєї роботи

часто стає свідком стосунків, які сім'я приховує від сторонніх. Якою б не видавалася вчителю сім'я, він повинен бути толерантним, тактовним, а інформацію яку знає про сім'ю використовувати лише для того аби допомогти батькам у вихованні дитини;

– життєстверджуючий, позитивний настрій при вирішенні питань виховання, опора на гарні риси дитини, схильність на успішний розвиток індивіда. Становлення особистості дитини веде за собою впевнене подолання труднощів, перешкод на її життєвому шляху. Безумовно важливим є те, щоб це сприймалося батьками та дитиною, щоб вони не були категоричні у своїх розуміннях, як прояв фундаментальності розвитку (нерівномірність, нестійкий характер, причинно-наслідкова визначеність, нестабільне ставлення дитини до виховних впливів), тоді складнощі, протиріччя, неочікувані результати не викликать розгубленості у педагога [10, 56].

Як показує практика, за вчителем стоїть обов'язок організувати спільну роботу з батьками так, щоб вона була ефективною, мала певний успіх і була сприятливою для тісного взаємозв'язку школи та сім'ї у формуванні особистості дитини, як громадянина. Але про що ми маємо знати аби забезпечити знання які необхідні для цього успішного взаємозв'язку? Перш за все це знання з педагогіки та психології. Лише вони дають змогу зрозуміти об'єктивні закономірності розвитку дитини, специфіку проявів цих процесів у різні вікові періоди; мати поняття про індивідуальність дитини та розуміти це, з'ясувати які психологічні помилки були допущені, та що викликало труднощі у вихованні. Для того, щоб подолати вище вказані проблеми, негайно потрібно підвищувати виховний потенціал сім'ї, цілеспрямовано орієнтувати внутрішньо-сімейну взаємодію. Для того щоб був результат у вирішенні таких питань, сім'ї повинна допомагати школа. На перший план варто винести взаємодію школи, вчителя із сім'єю, спільна робота вчителя і батьків, яка зумовлена спільними цілями у вихованні дітей.

Сфера спілкування вчителя з батьками учнів безмежно заслуговує на увагу. Адже саме від узгодженості зусиль і єдності вимог до учнів у сім'ї й

школі значною мірою залежить підвищення продуктивності та ефективності виховання. Незважаючи на певну кількість наукових досліджень, присвячених спілкуванню в сім'ї молодшого школяра, багато аспектів означеної проблеми потребують подальшого дослідження, а саме: недостатньо вивчені умови, тривалість та зміст спілкування в сім'ї молодшого школяра, ступінь усвідомлення батьками інтересів дітей, володіння відомостями про частотність їхнього спілкування з вчителями щодо проблем виховання. Якщо спільна робота батьків та педагогів організована вірно то вона повинна принести свої результати, якщо діяти з любов'ю та повагою до маленької особистості, маленького громадянина.

Батьки потребують не лише інформування з боку школи. Вони повинні відчувати, що важливі для школи і що вона працює з ними постійно та систематично. Це повинен бути не просто перелік заходів по роботі з сім'єю, а комплексна і запланована співпраця з нею.

Найбільш вживаними та популярними формами роботи з сім'єю на даний час є групові (тренінги, семінари, лекторії, курси, консультації, сімейні клуби, Школа молодих батьків, зустрічі зі спеціалістами, вечори запитань та відповідей, конкурси, виставки, круглі столи, ігрові програми та ін.) та індивідуальні (бесіди, консультації, різного роду інформування, листування).

Робота яка проводиться з батьками повинна будуватися не від свята до свята, а мати певне коло справ, коли батьки разом із педагогічним колективом поступово стають готовими до взаємодії. На теперішньому етапі розвитку суспільства є батьки, які повністю присвячують себе вихованню дітей, вони мріють і вважають що від педагогів можна отримати безліч порад і рекомендацій, які бажають підключитися до будь-яких суспільних справ і активно проявляють себе у громадському і позашкільному житті своєї дитини і всього класного колективу в цілому. Тому важливою роботою яку має проводити вчитель, це консультації з батьками щодо покращення виховання дітей, конкурси, виставки та інше.

У молодшій школі класний керівник повинен ознайомити батьків класу з традиціями школи, її історією, які досягнення у навчанні та вихованні учнів; з певними вимогами, які школа ставить до своїх учнів уже з перших днів навчання в ній, з системою контролю за виконанням домашніх завдань учнів. Також варто сказати про знайомство з статутом навчального закладу, з правилами поведінки в класі, спортивному залі, бібліотеці, їдальні і т.д.

Формування здоров'я підростаючої людини відбувається протягом всього навчально-виховного процесу, з використанням різних видів діяльності, форм, методів і прийомів. Для того щоб ця робота була ефективною, батьки безпосередньо мають брати у ній участь.

Велику частину дня учні проводять саме в стінах школи. Ні для кого не секрет, що стан здоров'я дітей, у більшій мірі залежить від умов, у яких перебувають діти (безпека перебування в школі, санітарно-гігієнічний стан приміщень, освітленість і температурний режим приміщень, нормальне функціонування всіх систем життєзабезпечення, затишок і комфортність приміщень і т.д.).

Від того на скільки тісно взаємодіють школа та сім'я, залежить продуктивність виховного процесу дитини. Основну роль в організації співпраці школи і сім'ї відіграють класні керівники. Саме у такому питанні роботи вчителів залежить те, чи зрозуміють сім'ї політику, що проводиться у школі по відношенню до виховання, навчання дітей, і беруть участь в її реалізації. Важливо аби сім'я розглядалась як головний замовник і союзник у вихованні дітей, а спільні зусиль батьків і педагога створить позитивні умови для розвитку дитини. Нам варто пам'ятати про те, що функції вчителя початкових класів багатогранні, робота з сім'ями своїх учнів — важливий напрямок нашої діяльності.

Потрібно взяти до уваги той факт, що у сім'ї є особливою виховна місія, адже у ній формується характер дитини, її відношення до навколишнього світу, до людей, до життя, до рідної мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. Тільки в сім'ї, за умови усвідомлення всього свого родоводу можливе

національно-патріотичне виховання, саме в ній дитина проходить шлях від роду до народу і до нації.

Основою національно-патріотичного виховання в сім'ї має стати формування національної психології, національно-патріотичного характеру та народної моралі.

Ще з дитинства у психологію українця закладено любов до жінки. Бо Жінка – Мати – це опора землі, невичерпне джерело добра, милосердя, всепрощення. Недарма в народі кажуть: “Без жінки, без сім'ї немає щастя на землі”, “Мати з хати – горе в хату”. З любові до матері та батька починається любов до Батьківщини. Ця любов формувалася під впливом навколишнього середовища. Усвідомити що так Батьківщина ще з дитинства допомагають батьківський дім, оточення, українська мова, природа, національні та родинні звичаї. Саме тому батькам потрібно знати національну психологію та формувати її в кожній дитині. Саме із сім'ї починається зародження національного усвідомлення. До прикладу можна взяти матір, берегиню сімейного вогнища, віри, традицій та мови, в характері дитини будуть виховуватись лагідність, чуйність та доброта, терплячість і гостинність, щедрість, ласкавість, душевне багатство, ніжність, музичність. [13; с.40]

Образ батька – авторитетна, сильна, мужня людина, тил сімейного вогнища, у якого дитина переймає такі риси характеру, як волелюбство, працьовитість, сміливість, сильна воля, бунтарство, талановитість, відчайдушність, чесність, правдивість. “Історична місія батьків, – пише П. Щербань, – не руйнувати національного характеру, а всіляко його підтримувати, зберігати і розвивати” [59, с.260].

Важливою є роль сім'ї в усвідомленні народної моралі. Совісність, гідність, правдивість, справедливість, чесність вчинків, чистота помислів, душевність – це все мораль всього народу та української сім'ї. Сімейна та народна мораль найкраще запам'ятовується в процесі трудової діяльності, побуті, дотриманні традицій, звичаїв, обрядів, які мають міцне історичне коріння та передаються з покоління в покоління. Ефективним виховання

народної моралі в родині буде, якщо в сім'ї спілкуються українською мовою, співають народні пісні, використовують українські книжки, одяг тощо.

Перш за все патріотичне виховання спрямоване на прищепленні любові до батьків, шанобливого відношення до старших у сім'ї, ветеранів війни та вчителів; пошану до пращурів, до героїв Батьківщини, знання місць знаходження могил та пам'ятників, догляд за ними; знання переказів, легенд, повір'їв, народних пісень; ознайомлення з народним мистецтвом; гуманність до народних і релігійних традицій, звичаїв, національних і родинних свят та дотримання їх.

Потрібно зазначити, що всі розділи у практиці виховання знаходяться в тісно зв'язку і залежать один від одного. Саме за такої умови створюють систематичність, цілісність, національну спрямованість патріотичного виховання.

Так ми можемо зробити висновок, що патріотизм – це категорія суспільства у якому ми проживаємо, що визначає ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини. Це відношення є проявом у відповідних почуттях, переконаннях і діях. Лише цікавлячись інтересами, потребами, прагненнями, ідеалами, свого народу, розуміючи свою національну сутність, людина стає зрілою та свідомою особистістю, справжнім патріотом, письменником своєї долі та долі своєї Батьківщини.

Патріотизм повинен бути справжнім стержнем усієї навчально-виховної роботи, так як педагоги повинні виховати таку особистість, яка має почуття гордості за свою державу, старанно виконує громадські обов'язки, розуміє соціальні проблеми Батьківщини та українського народу, любить рідних та близьких людей. Якщо людина немає всього вище зазначеного то вона втрачає своє обличчя, втрачає себе.

Український патріотизм має стати основою виховної ідеї сучасної школи, що відтворюється під час уроку та в позаурочній діяльності.

Сучасна українська родина повинна бути справжнім середовищем формування основ патріотичного виховання у дітей та загалом всього

суспільства. З такою метою потрібно широко запроваджувати святкування сім'ями дат народного календаря, оскільки народний календар зберігає історію України багатьох років та століть, її невичерпні традиції, які зберегли та відтворили в собі те, що характерно для українського народу, – зв'язок працьовитості та духовності.

Неможливо уявити патріотичне виховання без народного календаря, невід'ємною його частиною є родинний календар, який включає важливі дати із життя сім'ї, ювілеї та інші головні події родини, кожного її члена (дні народження членів сім'ї, річниці зародження сім'ї батька та матері, бабусі та дідуся, синів та дочок, онуків).

Зберігати досвід пращурів, любити й поважати батька й матір, рідний край, домівку, Батьківщину, вчать традиції та обряди народного календаря, саме так вони зміцнюють сім'ю.

В сім'ї безумовно необхідно виховувати дитину на історичному минулому України, на бойових та трудових подвигах українського народу та членів родини зокрема. Дітей потрібно вчити поважати рідних і знайомих – ветеранів війни та праці, віддати належне трудовим й бойовим нагородам. Важливе місце в сім'ї варто надавати Дню пам'яті (проводи) померлих людей, загиблих воїнів, тому що це свято несе у собі готовність продовжувати справи, заповіти батьків та дідів. Під час підготовки та відзначення цього дня викарбовується історична пам'ять, зміцнюється спадкоємність поколінь, затверджується безперервність гуманістичних традицій народу, вічність буття нації [6, с.25].

У кожній сім'ї на видному місці повинні бути фото близьких людей – батьків, бабусь та дідусів. Діти повинні знати своїх предків, мати уяву про історію їхнього життя, захоплення, заслуги перед своєю родиною та Батьківщиною.

Якщо батьки будуть разом з дітьми відвідувати музеї історії війни, народної творчості, краєзнавчі музеї, це допоможе їм у формуванні в дитини бойовий дух, гордість за своє місто, свій народ та Батьківщину, широке розуміння громадянсько-патріотичного обов'язку.

Спілкуватися в сім'ї потрібно рідною мовою, читати й обговорювати твори українських письменників давати дітям уявлення та розуміння про те що це рідна мова; переглядати фільми та спектаклі, в яких гостро звучить тема родини, народу та Батьківщини; розказувати народні прислів'я та приказки; співати українські народні пісні, – все це буде поповнювати зміст патріотичного виховання.

Завдячуючи такій роботі сім'ї, через відчуття роду кожна особа приходить “до світлого образу Батьківщини, до щирих, глибоких і чесних роздумів про найістотніший, найголовніший сенс людського життя” [23, с.15].

Історичний досвід показує, що сама сім'я не здатна виховати особистість. Це можна зробити лише в тісному зв'язку зі школою. П.Кононенко, Т. Усатенко зазначають, що “родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його” [43, с.20].

Отже, школа повинна мати у своїх обов'язках допомогти учневі стати особистістю. Для цього вона має відшукати шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде, громадянина Української держави, патріота, з активною життєвою позицією, щиро люблячого свій народ і Батьківщину.

Учителі, вихователі, усвідомлюючи національні джерела патріотизму, мають шукати нові шляхи розв'язання проблем патріотичної вихованості школярів. Виховання в української молоді патріотизму – одне з головних завдань сучасної школи. Процес виховання патріотизму – це система виховної роботи на уроці та в позаурочній діяльності, відповідальна за формування розуміючого та свідомого громадянина з почуттям любові до народу та Батьківщини та активною життєвою позицією.

Варто згадати і про те, що виховання дитини — це важка, клопітка сфера людської діяльності, успіх якої залежить від безлічі чинників різного походження. Однак, виховує не лише сам виховний процес, а й щоденні, конкретні взаємини, під час яких дитина день за днем вбирає в себе і активно усвідомлює людські цінності, способи поведінки, ставлень до явищ життя і до

самої себе. Видатний письменник А.С.Макаренко, говорив про те, що «Виховний процес є процес постійно триваючий і окремі деталі його вирішуються в загальному тоні сім'ї, а загальний тон не можна вигадати і штучно підтримувати. Загальний тон, любі батьки, створюється вашим власним життям і вашою власною поведінкою» [35; с.384].

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1 Діагностика рівня патріотичних почуттів дітей молодшого шкільного віку та взаємодії школи і сім'ї

Фундаментальною метою виховання моральності на теперішньому етапі розвитку є формування свідомого процесу становлення особистості у соціумі, що безпосередньо охоплює формування в індивіда гуманності, працелюбності, чесності дисциплінованості, відповідальності за себе та свої вчинки, формування громадянської гідності та патріотизму. На основі цього формується процес становлення особистісних рис громадянина, які безпосередньо пов'язані з національною самосвідомістю, духовністю, моральністю, художньо-естетичною, правовою та трудовою культурою.

Аналіз теорії філософії, соціології, психологічної та педагогічної літератури визначив, що поняття «моральне виховання» та «патріотичне виховання» мають тісні взаємозв'язки починаючи з дитинства, оскільки в дошкільному та молодшому шкільному віці формується розуміння патріотичної моралі. Для ефективності даного процесу школа, як організація та батьки, як осередок формування громадянина повинні тісно співпрацювати. Це дозволило спрямувати наше подальше наукове дослідження на вивчення теперішнього, реального стану проблеми морального та патріотичного виховання в молодших школярів.

Враховуючи розвиток соціально-економічної складової країни, досвід педагогічної науки та погляди вітчизняної педагогічної школи (М. Боришевського, О. Вишневського, Н. Кесаревої, Л. Крицької, В. Поплужного, М. Стельмаховича, Б. Чижевського, К. Чорної), ми вважаємо, що формування в молодшому шкільному віці патріотичних рис та якостей є результатом збалансованого виховного процесу: виховання поваги до державних символів, рідного краю, мови, шанобливе ставлення до старших, батьків, вчителів, пробудження інтересу до історії краю, до його героїчного минулого,

збереження родинних та національних свят та традицій, формування активної громадської позиції та національної самосвідомості [56; с.5-11].

Почуття моральності в молодшого покоління формуються під впливом різних факторів: літератури, кіно та навколишнього середовища. Спрогнозувати та корегувати результати цих впливів і є прямим завданням педагогів, щоб в подальшому спонукати у дітей прояв таких почуттів, як справедливості, благородства, честі та любові до Вітчизни та нації.

Таке поняття, як морально-патріотичне виховання базується патріотичних почуттях кожної людини, продукуючи усвідомлення свого обов'язку, як громадянина тісно переплітаючи його з героїчними сторінками становлення української державності.

Аналізуючи вимоги, які стоять перед сучасним суспільством, ми поцікавились, які фактори впливають на розвиток морально-патріотичних почуттів в молодшому шкільному віці.

Також важливим було визначити алгоритм формування почуття патріотизму, визначити умови, які цьому передують, прослідкувати механізм керування цим процесом, дослідити готовність педагогічних кадрів до формування почуття патріотизму в нового покоління.

Моральне виховання, як комплекс взаємодії сім'ї та школи у формуванні звичок, моральних якостей особистості, прищеплювання норм та принципів моралі є одним із формуючих факторів поняття «національно-патріотичного виховання».

Для визначення рівня морального виховання учнів, нами було проведено анкетування з учнями.

Із цією метою у досліді взяло участь 32 дитини, учні 3-го класу м. Вінниці, КЗ «ЗШ I ступеня №5 ВМР».

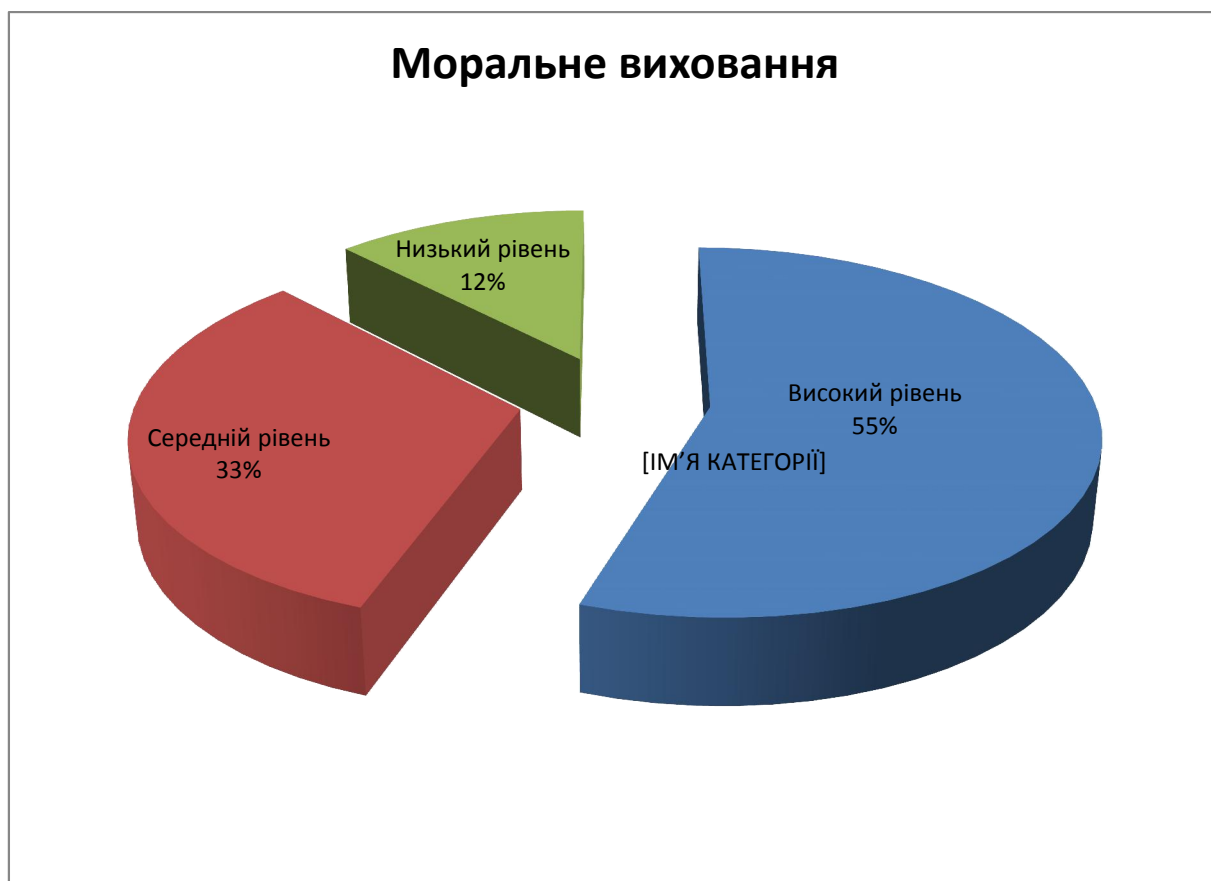
Нами застосовувався комплекс спеціально розроблених та адаптованих засобів збирання матеріалу: довготривале спостереження за дітьми в різних видах діяльності та спілкування; проводились бесіди з дітьми та їх батьками, нотувалися факти, проводилось анкетування, бесіди у формі інтерв'ю;

проводилось спостереження зафіксоване методом фотографічного запису, тобто так, як вони відбувалися в дійсності.

Ми визначили, що більшість опитаних мають розуміння, що таке моральні норми, не тільки як особистості, а й як громадянина.

На запитання «Як ви дізнались?», «Хто з вами проводив бесіди?» та ін., учні впевнено давали відповідь, що батьки та вчителі. Відповідно, даний результат формує чітке розуміння, що сім'я, як осередок формування моральності майбутнього покоління: громадянина, патріота, приймає участь у виховному процесі та активно співпрацює зі школою.

Діаграма 1.1.

Хоча, об'єктивно, процес оцінювання патріотичних почуттів та їх розвитку в молодшому шкільному віці досить складний. Оскільки, по-перше на даному етапі ми маємо змогу констатувати про часткову, або повну відсутність відповідних науково обґрунтованих методик на визначення рівня патріотичних почуттів в цілому, і у дітей молодшого шкільного віку зокрема. По-друге,

безпосередній прояв патріотичних почуттів є дуже важливим в процесі виховання, оскільки вони відображаються на практиці: на подія, на вчинках, на людях. Такі почуття є практичними, тому що вони формуються, розвиваються та виражаються в процесі певної діяльності, як результат сумісного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, і в подальшому стають рушійною силою тієї, чи іншої моделі поведінки дитини. Не можна не відзначити, що саме важко з етичного боку змоделювати ситуацію для прояву дитиною патріотичних почуттів. По-третє, у старшому дошкільному та особливо в молодшому шкільному віці значно розширюється обсяг знань про навколишній світ, що пов'язано з розвитком розумових можливостей дітей. Розширення кругозору певними знаннями, формування їхніх уявлень про навколишній світ, суспільні явища та події, відзначають психологи, сприяють розвитку різноманітних почуттів. Беручи за основу дослідження О. Леонтєва та Л. Рувінського про зв'язок між переживаннями та знаннями [20; с.172], розуміючи, що данні є неповними і їх об'єктивність є сумнівною, ми за допомогою певних методик виявили такий показник, як знання дітей.

Зокрема, нами було розроблено та визначено ознаки різних рівнів сформованості та прояву патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. Відповідно цього, рівні сформованості патріотичних почуттів відображено в таблиці (табл. 2.1).

Високий рівень сформованості морально-патріотичних почуттів визначається стійким виявом усіх показників якості.

До середнього рівня належить наявність показників якості, ситуативна стійка позитивна поведінка, але при наявності саморегуляції та самоорганізації активна позиція не проявляється.

Низький рівень характеризується відносно слабким проявом позитивних ознак моральних та патріотичних почуттів, а процеси саморегуляції та самоорганізації в більшій мірі пов'язана з вимогами дорослих, а не з власною мотивацією дитини[47; 49].

Рівні сформованості патріотичних почуттів у молодших школярів

Показники патріотичної вихованості	Ознаки вияву рівнів вихованості		
	Високий	Середній	Низький
1	2	3	4
1. Шанування державних та національних символів	Поважає та добре знає державні символи. Проявляє інтерес до історії та її походження. Знає про її важливість для народу. Відповідає правилам поведінки щодо державних символів	Відноситься з повагою до державних символів та знає їх. Цікавиться їхнім походженням. Розуміється на правилах поведінки щодо державних символів, але виконує їх після нагадування.	Поверхні знання про державні символи. Немає інтересу щодо походження історії. Практично не знає правил поведінки щодо державних символів.
2. Захоплення історією рідного краї та держави.	Відзначається поглибленим інтересом до рідного краю та держави в цілому. З цікавістю відноситься до подвигів земляків	Не охоче виявляє інтерес до історії країни. За необхідності цікавиться життям відомих земляків-ветеранів війни та праці	Абсолютно не виявляє інтересу до історичного минулого країни. Наслуханий про подвиги героїв, але не виявляє бажання для більшої інформації

<p>3. Любов до рідного краю, до мови та місць</p>	<p>Знає, що таке Батьківщина та що до неї відноситься. Гордиться своєю державою, Батьківщиною. Активний у справах школи та міста. Шанує та поважає рідну мову, розуміє необхідність її вивчення та розмовляє нею. Знає про народних письменників та походження мови.</p>	<p>Знає, що відноситься до Батьківщини. Турбується про Батьківщину. Частково виявляє активну позицію у справах школи та міста. Поважає рідну мову, але не завжди розмовляє нею. Знає про походження мови, але не цікавиться.</p>	<p>Знає, що таке Батьківщина, але не проявляє інтересу до поглиблення знань. Не активний та не має бажання брати участь у справах школи та міста. Говорить українською мовою лише за необхідності. Не цікавиться походження мови та її історія.</p>
<p>4. Повага до батьків, вчителів та старших людей.</p>	<p>З повагою та дбайливо ставиться до своїх рідних, завжди допомагає та піклується про них. Також допомагає тим, хто потребує допомоги. Знає</p>	<p>Шаную близьких та рідних. Знає історію сім'ї та її походження, але не цікавиться. Не завжди допомагає тим хто цього потребує.</p>	<p>Не береже рідних, не має до них поваги. Не цікавиться історією сім'ї. Не допомагає тим хто цього потребує.</p>

	історію та походження сім'ї.		
5. Пошана до пращурів, до героїв Батьківщини, знання місць знаходження пам'ятників та могил, догляд за ними	Проявляє інтерес до історичних пам'ятників, могил, цікавиться їхнім минулим. Бере участь за доглядом могил. Цікавиться їхнім минулим та історичними подвигами.	Проявляє інтерес до історичних пам'ятників, могил, цікавиться їхнім минулим. Бере участь за доглядом могил. Іноді цікавиться та проявляє інтерес до історичного минулого.	Практично не цікавиться минулим пращурів. Бере участь у догляді за могилами лише за наявності дорослих.
6. Повага до народних та релігійних свят, дотримання їхніх традицій та інтерес до них.	Знає всі релігійні та народні свята. Дотримується та знає їх предмети та звичаїв. Бере участь у святкуванні. Знає їх історію виникнення та	Знає всі релігійні та народні свята. Дотримується та знає їх предмети та звичаїв, але не знає їх походження. Бере участь у святкуванні. Знає	Знає релігійні та народні свята, звичаї, родинні ритуали, але не надає їм значення та не притримується їх. Участь у святах бери лише за

	значення у житті людини. Знає колядки, щедрівки, колисанки, народні ігри та активно їх виконує.	їх історію виникнення та значення у житті людини. Не дуже добре знає колядки, щедрівки, колисанки, народні ігри та не активно їх виконує	спонуканням батьків чи інших. Знає деякі колядки та щедрівки, за проханням може виконати їх.
7. Шанобливе ставлення до національних багатств, природи та праці батьків.	Шанує національні багатства та здобутки, розуміє їх значення для людей. Поважає працю батьків та допомагає їм, працелюбний, дисциплінований. Дбає про природу та навколишнє середовище.	Шанує національні багатства та здобутки, розуміє їх значення для людей. Поважає працю батьків та допомагає їм, не завжди працьовитий, дисциплінований. Дбає про природу та навколишнє середовище лише за бажанням.	Байдуже ставиться до національних багатств та здобутків. Зневажає працю батьків та не допомагає їм, не дисциплінований. Абсолютно байдужий до природи.
8. Активна громадська позиція. Розуміння про	Ініціативний у боротьбі з порушниками та подає гарний	Намагається підтримувати боротьбу з порушниками.	Потребує контролю за поведінкою збоку дорослих, порушує

захист та честь Батьківщини, гордість за Вітчизну.	приклад. Дотримується правил поведінки та виконує прохання колективу. Відповідальний за свої вчинки. Поважає Батьківщину.	Зазвичай виконує вказівки колективу. Дотримується норм поведінки, але не вимагає того від інших. Поважає Батьківщину, але не достатньо розуміє значення гідності та честі.	правила. Не виконує прохання колективу та не допомагає йому. Не розуміє значення Батьківщини.
--	---	--	---

Слід акцентувати на тому, що моральне виховання є невід’ємною складовою патріотичного виховання. Отже, від того, які норми моралі засвоєє дитина, як вона росте та розвивається, залежить те, чи буде така людина в майбутньому патріотом своєї Вітчизни.

Досить ефективним методом моніторингу процесу сформування моральних та патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку є опитування в усіх його формах: анкетування, інтерв’ю, бесіда.

У результаті проведеного нами дослідження з’ясувалося, що діти, в більшій мірі, знають державні символи України – Герб, Гімн, Прапор. Зокрема, на запропоновані учням завдання «Проговоріть слова Гімну», «Намалюйте герб та Прапор» більшість дітей відгукнулося та понад 68,7% виконали завдання.

Завдання «Розкажіть історії походження Прапору, Гімну, Герба» виявилися для учнів дещо складнішими у виконанні. Повну змістовну відповідь дали лише 27,6% опитаних, 42,4% респондентів мали певні труднощі, складаючи розповідь та 28,3% учнів не знали історії походження Державних символів України та не виявляли жодного інтересу до цієї теми, аргументуючи це тим, що їм зараз це не потрібно.

Дещо викликає занепокоєння той факт, що на запитання «Яке значення мають державні символи для країни та народу?», «Чи виникає у вас почуття гордості, що ви українці, коли звучить Гімн України?», «На скільки сильно ви переймаєтесь майбутнім України? Чому?» зміст та характер відповідей відображав лише поверховість знань в учнів. Лише 13,4% школярів змогли дати більш-менш ґрунтовну відповідь, аргументуючи її та спів ставляючи до попередніх знань.

Більш детальний аналіз показав, що виконання даних завдань не викликало труднощів, оскільки раніше розглядалися на уроках, в позаурочний час, обговорювалися з батьками вдома, а також діти чули інформацію по телебаченню та радію.

Таблиця 2.2

Рівень знань молодших школярів про національні та державні символи, ставлення до них

Знання	Орієнтов- ність у державних символах	Історичні знання про походжен- ня державних символів	Значен- ня держав- них симво- лів для народу України	Наявність власного ставлення до значущо- сті державних символів	Турбота про державні символи	Показник загаль- ного рівня
Рівні	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1	2	3	4	5	6	8
Високий	68,2	27,6	12,5	15,4	14,7	30,9

Середній	22,5	42,7	24,2	20,2	20,9	24,5
Низький	9,3	28,7	63,4	63,4	63,4	44,6

Досліджуючи патріотичні почуття у дітей та їх рівень, ми визначили за важливе дослідити ставлення школярів до рідної мови, краю, історії, місць тощо.

Саме тому дітям запропонували ряд таких запитань:

«Що для вас означає словосполучення «рідний край»?»

«Чи знаєте ви історію свого міста? Розкажіть її.»

«Як називається вулиця, на якій ви живете? Звідки походить назва?»

«Що вам відомо про минуле вашої Вітчизни?»

«Назвіть столицю України. Розкажіть історію її виникнення.»

«Які місця ви любляете у вашому місті? Намалюйте їх.»

«Як би ви вчинили, побачивши, що хтось на вашій вулиці (у дворі) розкидав сміття?»

«Назвіть імена відомих вам прославлених земляків (ветеранів війни та праці). Що ви знаєте про їхнє життя та подвиги?»

«Яке значення для міста, Батьківщини мав їх подвиг?»

«Чим завжди славилась українська земля?»

«Які ремесла найбільш поширені в Україні?»

«Які промисли існували на території вашого міста, краю?»

Результат опитування показав, що діти з зацікавленістю вивчають та знають історію рідного краю, цікавляться минулим своєї Вітчизни. Під час прогулянок батьки часто розповідають про історію рідного міста та його видатних людей, чим заохочують дітей до знання історії рідного краю та України в цілому.

Виявити відношення дітей до рідного краю можна за допомогою аналізу малюнків на тему «Моє улюблене місто», яке вони повинні були виконати разом із батьками, для того аби батьки не залишались осторонь освітнього процесу. Малюнки виконанні старанно, охайно, змістовно.

Учні зобразили такі місця, як площу Ліверпуль, фонтан, парк Горького, алею Космонавтів, які вони вважають своїми улюбленими місцями в Вінниці.

Аналіз результатів опитування та аналізування представлених малюнків засвідчив, що 30% учнів продемонстрували сталий високий рівень виконання завдань, 50,7% школярів мали середній рівень виконання завдань і 20,3% дітей мали низький рівень.

Приємною несподіванкою стало те, що батьки виявляли бажання для того, аби допомогти дітям, також паралельно роботі вони розповідали свої приємні спогади, які пов'язують їх із цим місцем, яке вони малюють.

Ми також мали змогу почути різні відповіді на запитання, які стосувалися моральних цінностей та виховання «Як би ти вчинив, коли б побачив, що хтось на твоїй вулиці, біля школи, в місті розкидає сміття?». Більшість з опитаних дітей вважають, що на це не варто звертати увагу. Ось деякі типові відповіді:

- Ну і що, є двірник, який усе це прибере.
- Я теж можу іноді кинути.
- Невже, це важливо?
- Я не знаю навіть.
- Підійду та попрошу підняти й викинути на смітник.
- Можу підняти і сам викинути.

При цьому близько 24,1% учні вважають за необхідне звертати на це увагу, 56,5% опитаних не приділяють цьому достатньої уваги, 19,4% не визначились у власній позиції.

Таблиця 2.3.

Інтерес до історії рідного краю та героїчного минулого країни

Знання	Знання історії рідного краю	Знання назв вулиць	Знання історії Вітчизни	Знання імен прославлених земляків та їхніх	Показники загального рівня
--------	-----------------------------	--------------------	-------------------------	--	----------------------------

Рівні	подвигів				
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Високий	27	25,7	10,5	13,7	19,3
Середній	52,7	37,8	22,8	29,4	36,7
Низький	20,3	36,5	66,7	56,9	44,0

На запитання «Якою мовою ти найчастіше розмовляєш? Чому?» та «Чи треба вивчати українську мову?», «Чи треба зберігати українську мову?» ми отримали різнопланові відповіді. «Так» дали відповідь 45,5% учнів, 20,5% дітей відповіли «Скоріше так, ніж ні», «Скоріше ні, ніж так» - 18,8% опитаних та відповідь «Ні» дали 15,2% учнів.

Такі результати обумовлені, скоріш за все, тим, що у багатьох сім'ях спілкуються не лише українською мовою, паралельно не пояснюючи дітям її цінність для українського народу, а також напруженою ситуацією на Сході країни та у її внутрішньому житті, через те бачення та думки батьків розділилися, а діти, відповідно, потрапляють під їх прямиї впливи.

Таблиця 2.4

Любов до рідного краю, рідної мови

Знання Рівні	Любов до рідної мови	Любов до рідного краю	Активність у справах школи, міста	Ставлення до навколишнього середовища	Показник загальног о рівня
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Високий	45,5	27	13,5	19,1	25,8
Середній	39,3	53,7	17,5	63,5	44,5
Низький	15,2	19,3	68,0	17,4	29,7

Прослідковується чіткий дефіцит уваги приділеної українській літературі, що тягне за собою поверховість знань у школярів. До прикладу, на питання

«Яких українських письменників ви знаєте?» більшість учнів згадали лише Т.Г. Шевченко, Л. Українку, І.Я. Франка та Л. Костенко.

Це в повній мірі відображає те, що сучасні школярі не виявляють жодного інтересу до вивчення творчості українських письменників самостійно. Цілком можна стверджувати, що більшість з них лише поверхово знають твори, які вивчаються за шкільною програмою.

Турбують також знання дітей про історії своїх родин, адже вони відіграють значну роль, як в моральному вихованні, так і в патріотичному. Стосунки в сім'ї, зокрема, моральні відбиваються на всьому житті людини, оскільки їх вплив ґрунтується, по-перше, із сильним дитячим переживанням, по-друге, вони мають постійний характер, по-третє, в сім'ї закладаються основи всіх моральних ставлень людини і її подальша модель поведінки. В українського народу здавна сформована система моральних цінностей під впливом ментальності, традицій, звичаїв, сім'ї та родини. На основі цих чинників нашого народу культивувалися впродовж віків гуманізм та любов до рідної землі, відчуття обов'язку та патріотизму. Проблеми освіти та виховання не можуть стояти осторонь пошуку шляхів до цілісного та гармонійного світу.

Для більш детально та широкого вивчення рівня знань дітей про родину, її історію ми задали учням ряд запитань:

«Що означає прізвище твоєї родини?»

(Більшість дітей – 95,3% – не змогли відповісти на це запитання).

«Чи знаєш ти, скільки родичів в родині твоєї мами й тата?»

(Найчастіше діти називали бабусь та дідусів – 64,1%; 22,5% називали бабусь, дідусів, братів та сестер батьків та їхніх дітей; 13,4%, крім вищеназваних рідних, називали двоюрідних, троюрідних братів і сестер батьків та більш далеких родичів. Відповіді дітей залежали від того наскільки близько живуть родичі, як часто вони спілкуються).

«Де народилися твої мама й тато?»

(Майже всі діти – 92,1% – відповіли на це запитання).

«Що цікавого ти знаєш про життя бабусі й дідуся?»

(Бесіда показала, що батьки майже не розповідають дітям про своїх родичів, а знання дітей складаються з оповідань бабусі або дідуса, але, на жаль, ці відомості дуже обмежені).

«Чи є у вашій сім'ї родинні реліквії?»

«Хто зображений на найдавнішій фотографії твоєї родини?»

(На превеликий жаль, значна частина опитуваних узагалі не змогла відповісти на ці запитання).

Цікавими були відповіді на запитання типу морального виховання, адже це одна із основних ланок патріотичного виховання: «Що б ти зробив, якби побачив, що мама (тато) втомилися і відпочивають?» або «Що б ти зробив, якби зустрів бабусю (дідуса), які несуть важкі сумки?» Більшість дітей пропонували допомогти, пожаліти, виконати якусь роботу, тихенько посидіти, щоб не заважати. Ось деякі типові висловлювання дітей:

– Я б прибирав дома.

– Поцікавився б: «Що я можу зробити, поки вони відпочивають?».

– Я б допоміг з важкими сумками.

Дані приклади відповідей відображають про стале відношення дітей до дорослих та рідних. Відповідно, ми можемо стверджувати, що в школярів формуються такі почуття, як любов до близьких, порядність та ін.

Таблиця 2.5

Рівень знань про родину та близьких людей

Знання	Знання історії родини матері	Знання історії родини батька	Турбота про старших у родині	Ставлення до оточуючих людей	Показники загального рівня
Рівні	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)

Високий	15,4	14,1	45,7	45,8	32,2
Середній	23,5	25,1	40,0	40,2	31,5
Низький	60,1	60,8	14,3	14,0	36,3

Під час детального аналізу відповідей, які дали респонденти на питання «Які ви знаєте поховання відомих людей, героїв війни у вашому місті?», «Яку участь ви берете в ушануванні Дня пам'яті померлих людей?» склалась приблизно така ж ситуація.

Діти відносять до поховань видатних людей пам'ятники воїнам ВВв, воїнам-афганцям, АТО. Для ушанування їх пам'яті у значущі дати школярі приносять квіти.

Переважна більшість опитаних нами дітей бере участь у різного роду вшануванні померлих. Вони разом з батьками відвідують могили предків, прибирають їх, приносять квіти і т.п. Тому більш-менш повну відповідь дали 19,3% учнів (що є високим рівнем); 44,7% відповіли частково (середній рівень); проте 36,0% взагалі не давали жодної нормальної відповіді (низький рівень).

На питання «Назвіть людей, які могли б стати для вас взірцем?» діти часто називали батьків, вчителів, когось із родичів, відомих телезірок, акторів, політиків спортсменів, але на превеликий жаль, ніхто не назвав нічого з учасників бойових дій на Сході, виданих історичних діячів.

Рівень знань учнів про пращурів, героїв Батьківщини

Знання	Знання історії та поховань пращурів	Знання видатних людей, героїв Батьківщини, бажання їх наслідувати	Участь у пошуковій роботі	Показники загального рівня
Рівні	(%)	(%)	(%)	(%)

Високий	22,3	19,3	–	20,3
Середній	45,7	38,4	–	39,5
Низький	32,0	42,3	–	40,2

Прослідковується поверховість знань дітей, які відповідали у сфері народних традицій. На поставлені запитання «Назвіть релігійні свята, які ви знаєте» та «Розкажіть про одне із них» на достатньому рівні відповіли лише 10,3% опитаних. Школярі перерахували такі свята, як Різдво, Водохреща, День Святого Миколая, Великдень, Спаса.

На питання «Чи ходите ви до церкви на свята?» в більшості ми отримали негативну відповідь «Ні». До прикладу:

- Ні, тому що це треба рано вставати.
- Мої батьки не ходять і я також.
- Ні, батьки кажуть, що я ще маленький.
- Просто не ходжу.

Хоча ми повинні відзначити, що дані свята викликають інтерес у дітей і вони хотіли б піти до церкви.

На питання про народні традиції школярі не змогли да відповідь, тільки деякі із них показали достатній рівень обізнаності. Що стосується державних свят, то респонденти перерахували такі із них: День Незалежності, День Соборності України та День захисника України.

Підкреслимо те, що учням важко говорити про історію виникнення свят та їх значення, оскільки це пов'язано з недостатністю знань та віковими особливостями.

Непокоїть той факт, що діти в більшій мірі не мають уявлення про родинні свята. На прохання назвати п'ять із них вони перераховували лише дні народження свої і батьків, не згадуючи про бабусь і дідусів. Більш-менш повністю відповіли лише 1,3% опитаних нами дітей.

Відповідно, данні, які ми отримали після опитування дітей молодшого шкільного віку відображають поверховість знань історії народу, родини та держави, в цілому.

**Рівень знань молодших школярів про звичаї,
традиції, свята народного календаря**

Свята	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Релігійні	11,3	25,4	65,3
Народні	5,4	20,4	76,2
Національні	4,6	13,0	78,4
Родинні	1,3	6,2	91,5
Показники загального рівня	5,6	16,5	77,8

Ми провели тест-гру, для того щоб визначити відношення учнів до національної спадщини та природних багатств «Постав собі оцінку за ставлення до...» [192]. Діти відповідали на кожне із запропонованих питань тільки «Так» чи «Ні».

Після проведеного опитування учням було запропоновано підрахувати свої відповіді «Так». Саме це була їх оцінка. При цьому ми постійно наголошували на тому, що це лише гра в якій присутнє реальне відображення сформованості ставлення до навколишнього середовища та світу загалом.

Підбиваючи підсумки фактичних даних, які ми отримали шляхом проведення даної гри, нами було визначено, що більшість дітей немає сформованої позиції відносно природних багатств, не замислюються про їх охорону та збереження. Жодна з опитаних нами дітей ніколи не займалася висадженням зелених насаджень біля школи, будинку чи в бабусі з дідусем. Результати тест-гри представлені в таблиці нижче.

Таблиця 2.8

Ставлення до рідної природи

Кількість Респонденти	„5” (%)	„4” (%)	„3” (%)	„2” (%)	„1” (%)
	29	35,8	21,5	20,4	15,4

Дуже важливо було виявити ставлення нового покоління до головного багатства нашого краю – хлібу, тому на питання «Чому потрібно шанувати хліб?» відповіді респондентів зводились лише до думки, що без нього буде голод, а не до того, що це багатство української землі. Також школярі не змогли дати відповідь про те, що хліб це символ гостинності, добробуту, щирості нашого народу, лише 23,1% відзначили це у своїх відповідях.

Таблиця 2.9

**Ставлення до національних багатств,
природи, праці українського народу**

Знання	Ставлення до національного багатства, до рідної природи (%)	Ставлення до хліба, розуміння його значення для людей (%)	Ставлення до праці (%)	Показники загального рівня (%)
Рівні				
Високий	16,8	23,1	12,2	17,4
Середній	46,9	46,3	43,1	45,4
Низький	36,3	30,6	44,7	37,2

Для вивчення ставлення даної вікової категорії до Вітчизни ми провели дослідження, включало в себе два етапи. Перший етап це - бесіда-розповідь з таких питань: «Що таке для тебе Батьківщина?», «Що для тебе є найважливішим?», «Чи переймаєшся ти майбутнім своєї держави?», «Чи повинні люди нести відповідальність за свої вчинки?», «Чи пишаєшся ти, що ти українець (українка)?».

Після чого, ми проводили аналіз даних розповідей.

Під час проведення другого етапу дослідження учням було запропоновано 16 карток: 8 позитивних тверджень та 8 негативних, як відповідь на запитання «Що таке любити Батьківщину?». Діти повинні було вибрати ті, які підходять для даної відповіді.

Кінцевий результат даної діагностики був зафіксований у відповідній таблиці для кожного школяра, згодом було обраховано позитивні та негативні характери відповідей, на основі чого, було сформовано загальну картину мотивації у дітей молодшого шкільного віку. Поглиблений аналіз відповідей респондентів дав змогу сформуванню уявлення про стан рівня патріотичних почуттів у дітей, а саме 16,8% опитаних відзначились високим рівнем сформованості патріотичних почуттів, 46,9% - середнім та 36,3% - низьким.

Критерії виховання, які відбиваються на патріотичних почуттях, аналізуючи і вікові особливості, і навчальні програми для учнів 3-х класів, умовно можна поділити на три розділи:

I. Родинний:

- шанобливе ставлення до батьків, старших, вчителів;
- пошана до минулого своєї сім'ї;
- шанування традицій та звичаїв;

II. Соціальний:

- зацікавленість до героїчного минулого свого краю;
- шанування багатств природи, праці народу та батьків;
- прояв добропорядності, працьовитості, ініціативності, активності, наполегливості, почуття відповідальності та інших рис, які характерні нашому народу.

III. Державний:

- оберігання та шанування державних та національних символів;
- повага до рідної мови, місць, краю;
- активна громадянська позиція, гордість за свою Батьківщину та захист її честі та гідності..

У системі виховання Сухомлинського важлива ланка закріплена за співпрацею сім'ї та школи. Зокрема, у праці «Павлиська середня школа» він відзначає, що саме шкільно-сімейне виховання є найбільш повноцінним у суспільстві. Сім'я – це перший етап становлення майбутньої особистості, її моральної та естетичної складової. Багатство духовне та моральне – передова умова успішного виховання дитини і її подальшого життя [48; с.158].

Для того аби зміцнити відносини батьків та школи, залучити їх до шкільної підтримки, та об'єднати роботу батьків, учнів та школи, ми провели благодійну ярмарку до дня захисника Вітчизни. Батьки разом з дітьми випікали різні смаколики, та продавали їх по мінімальній ціні у стінах школи, а також влаштували маленьке свято, всі вилучені кошти ми передали нашим воїнам в ООС. Таким чином батьки долучились до об'єднання зі школою. Більшість батьків, долучились до цієї справи за власним бажанням 67%, 21% взяли участь тому що було потрібно, 12% не брали участь. Такі ярмарки допомагають розвинути в учнів моральні якості, адже дають розуміння, що вони роблять добру справу, у нашому випадку, для нашої держави, наших воїнів.

Такий результат має досить позитивну оцінку, так як показує, що більшість сучасних батьків цікавиться життям школи та свої дітей у ньому, готові допомагати та брати участь у розвитку.

2.2 Педагогічні умови ефективної організації співпраці сім'ї і школи у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання молодших школярів

На сьогоднішній день перед національною освітою стоїть серйозна проблема, а саме згуртувати зусилля сім'ї та школи у вихованні майбутнього покоління. Саме навчально-методичний комплекс, який розробили науково-педагогічні працівники МОІППО у 2014 році відповідає даній потребі для формування в майбутньому молодою людиною, громадянином, патріотом сім'ї, як осередка збереження національних та державних традицій.

Сім'я, як суспільна ланка, відіграє не лише роль у розвитку дитини як особистості, а й формує її подальше ставлення до суспільства. Школа в тандемі з сім'єю створюють відповідні умови для навчально-виховної діяльності.

Школярі повинні виховуватися, навчатися, отримувати освіту не тільки у стінах школи, а й в сім'ї, важливим є те, ще це потрібно гармонійно скомпонувати без шкоди для формування майбутньої особистості. В сім'ї дитина під наглядом батьків здобуває початкові знання про навколишній світ, про міжособистісні відносини у суспільстві, формується її бачення та сприйняття світу [3, с. 41].

Також довгу історію має становлення взаємовідносин між школою та сім'єю, оскільки початок формування особистості лежить в сім'ї. Саме батьки формують початкове ставлення дитини до навколишнього світу, суспільства, держави. Сім'я це той осередок, де дитина отримує перший життєвий досвід.

Не можна не відзначити напрямки і форми співпраці школи та батьків, які досить дієво зарекомендували себе на практиці для підвищення досягнень учнів.

- 1. Навчальна робота:** участь у плануванні та розробці навчальних проєктів, спецкурсів, факультативів.
- 2. Профорієнтація:** серед батьків є такі, які з задоволенням розповідають підростаючому поколінню про свої професії, за нагоди проводять екскурсії, таким чином, допомагаючи у майбутньому виборі.

3. **Просвітницька робота:** батьківський лекторій – педагоги, психологи, лікарі проводять бесіди з батьками і дітьми з багатьох питань як шкільного, так і позашкільного життя. Наприклад, про раціональний розподіл часу при організації самостійної пізнавальної діяльності, про здоровий спосіб життя, про основи психологічного спілкування, про правильне харчування і т.д.

4. **Спортивно-оздоровча робота:** батьки, спільно з адміністрацією, визначають вид і напрямки спортивних гуртків і секцій; беруть участь в класних і шкільних спортивних змаганнях як учасники так і судді.

5. **Позакласна робота:** організація і участь в різноманітних заходах: День знань, Останній дзвоник, «Масляна», Новий рік, 8 Березня, Випускне свято і багато інших.

6. **Військово-патріотичне виховання:** День захисника Вітчизни, День Перемоги та інші пам'ятні дати цілком і повністю проводяться за участю батьків, бабусь і дідусів учнів

Як показує практика, співпраця та взаємодопомога батьків та школи може бути за умови педагогічної освіти у батьків, залученню їх до навчальної та виховної роботи зокрема. Подальша успішність освіти, як галузі в подальшому безпосередньо залежить від такої співпраці. Тому пряме або непряме ігнорування своїх обов'язків однією із сторін тягне за собою незворотній процес деградації суспільства. Прослідковуючи систему освіти та становлення особистості через призму фактору культури, не можна не погодитись із твердженням Л.Г. Шкляренко, що культура сформувала дві важливі інституції для формування особистості – сім'ю та школу [58, с.24-26].

Співпраця родини та освіти базується на таких принципах, як гуманізм, демократичність, педагогічний такт та педагогізації сім'ї, тобто залучення їх до навчання дітей.

Відповідно, виокремлені принципи є своєрідним маяком в роботі з батьківським колективом для підвищення їх компетентності у роботі з молодшими школярами.

Пріоритетними завданнями для освіти сьогодення є вирішення таких проблем, як виховна, навчальна діяльність та розвиток дітей, як особистостей, відповідно до чого інтеграція батьків в шкільне життя є надзвичайно важливим для циклічної роботи системи сім'я – школа [54, с.12-14].

На сьогодні потенціал батьків повинен активно використовуватись на благо майбутнього їх дітей: сім'я має брати активну участь в освітній та виховній діяльності. Для цього можна використовувати різні форми звітності за участю батьківського комітету.

Для того, щоб співпраця сім'ї та школи була дійсно ефективною важливо знати ряд характеристик: склад сім'ї, освіта та професія батьків, відповідні життєві обставини та ін. Також потрібно проводити відповідну психолого-педагогічну роботу з батьками: бесіди, тематичні заходи, вечори, круглі столи та тренінги; долучати батьків разом із дітьми до масових шкільних заходів: тематичні вечори, бесіди, шкільний театр, ярмарки та ін.; також батьки повинні приймати активну участь в управлінні освітнім закладом: залучення їх до Ради школи, присутність на батьківських зборах, щорічному звіті директора, радах школи та ін. Такі колективні роботи будуть зближувати батьків та вчителів, а отже і школу.

Головна мета такої роботи:

- сформувати патріотичні почуття, основним змістом яких є любов до малої батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традиції, культури українського народу, вболівання за його долю та майбутнє;
- розвивати особистість, сформувати її ставлення до дійсності (до себе, людей, Батьківщини, національних цінностей);
- сформувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до подій суспільного життя.

Сім'я та школа, адміністрація та батьківський комітет – єдина система взаємодії, оскільки їх спільна діяльність спрямована на формування в дітей патріотичних почуттів та виховання справжнього громадянина своєї Вітчизни.

Саме принципи педагогіки гуманізму лежать в основі такої співпраці:

- Принципи пріоритетності має велике значення у розвитку духовного та фізичного аспектів дитини.

- Принцип громадянськості, який ґрунтується на повному розумінні місця кожної родини в державі, як окремої суспільної ланки.

- Принцип демократизму, який регулює взаємовідносини в системі сім'я - школа.

- Принцип педагогічної культури батьків, який орієнтований на те, щоб родина і школа працювали як єдиний механізм.

Зазначені принципи є важливими для розвитку батьківської обізнаності, компетентності у роботі із всіма необхідними знаннями, вміннями та навичками, батьківської роботи у школі.

Наведені принципи є фундаментальними для побудови подальшої синхронної роботи батьків та школи.

Умовами реалізації даної взаємодії є:

- педагогічна діагностика;
- встановлення цілей та завдань;
- розвиток двобічної взаємодії;
- колективна форма роботи;
- корекція спільної діяльності.

Відносини між школою та родиною повинні бути напрочуд міцними, це безпосередньо стосується молодших школярів, оскільки в цей період в них проходить процес формування моральної та інтелектуальної складової особистості.

Тому спільна праця батьків та вчителів стане важливою рушійною силою для активізації процесів формування громадянської самоідентифікації та почуття патріотизму. Аби така активність проявлялась в батьків в подальшому потрібно акцентувати на їх конкретні допомози, яка привела їх дітей до конкретних результатів, які з кожним днем покращуються. Це, в подальшому, буде ще більше мотивувати батьків до активності.

За умови активної співпраці таких складових як школа та сім'я буде формуватися позитивний мікроклімат, що буде спонукати ці дві сторони ще до більш тісної співпраці, адже це вкрай важлива для процесу патріотичного виховання і є запорукою позитивного результату виховної діяльності в майбутньому.

До слідження, яке ми проводили, визначило, що найефективнішими є такі напрямки:

- визначення рівня життя, особливостей поведінки та мікроклімату в сім'ї;
- формування у батьків педагогічного такту;
- дослідження досвіду роботи за національно-патріотичним напрямком;
- позитивний вплив педагогів на процес виховання;
- визначення проблемної складової у вихованні;
- організація позакласної роботи з дітьми;
- залучення батьків до управління школою;
- впровадження співпраці з батьками в широку практику;

Як показала практика школа весь час працює над отриманням інформації про середовище в якому знаходиться дитина, та застосовує такий методичний матеріал, для дослідження в цій галузі:

- ✓ метод спостереження;
- ✓ неформальні бесіди;
- ✓ проведення анкетувань;
- ✓ аналізування картини сім'ї з дитячих малюнків;
- ✓ профільні індивідуальні розмови.

Не можемо не відзначити, що батьківські збори, на сьогоднішній день, залишаються прямою та дієвою формою співпраці батьків та школи. Вони допомагають забезпечити згуртованість батьківського колективу, спонукаючи їх до відповідальності за виховний процес своїх дітей. Але акцентуємо на тому, що нетрадиційна форма проведення таких зборі дає кращий результат, як зближення сім'ї та школи, та і збільшення виховного впливу на школярів.

Саме у випадку національно-патріотичного виховання, ми провели батьківські збори у не традиційному форматі:

Родинна зустріч учнів та батьків на тему «Моя країна - Україна». Батьки та учні мали змогу поділитись своїми знаннями про державу, про родинні свята, поділись традиціями які передавались із покоління в покоління, таким чином знання учнів збагатились, а батьки провели гарно час. Після зборів, ми провели опитування серед батьків та визначили, що 55% залишилися задоволені та приємно враженні тим що школа турбується про їхню співпрацю не лише у фінансовому питанні, а й у питанні розвитку дітей, 32% віднесли нейтрально до таких зборів, але й зазначили, що варто проводити їх частіше, 13% зазначили, що краще повернутись до звичайного формату батьківських зборів.

Налагоджувати співпрацю з батьками потрібно ще до того моменту, коли дитина піде до школи, оскільки вже з цієї відповідної точки школа, як осередок освіти, бере на себе відповідальність за кінцевий результат виховної діяльності.

Ефективною робота школи у формуванні виховної складової, через призму національно-патріотичного виховання, у батьків може вважатися лише за наявності певних складників цієї взаємодії:

- ✓ мікроклімат співпраці;
- ✓ зацікавленість у досягненні спільної мети;

- ✓ активне спілкування між батьками та вчителями;
- ✓ повага та взаємодопомога у вирішенні спільних проблем.

Належно організована та впорядкована робота школи з батьківським колективом є запорукою поліпшення навчальної та виховної роботи, яка проводиться з учнями та, в цілому, сприяє розвитку дитини, як особистості та громадянина. Реалії сьогодення ставлять перед системою освіти нові завдання з оновлення форм взаємодії сім'ї та школи. Проте, які б зміни нас не чекали, ми повинні усвідомити, що вчитель, це не тільки носій методичної та навчальної інформації, це формуюча ланка між домашнім вихованням та шкільним. Саме тому В. Сухомлинський відзначав, що співпраця є вкрай важливою у формуванні майбутнього покоління. Він описав це так: «Час зрозуміти і батькам, і вчителям, що ні школа без сім'ї, а на сім'я без школи не зможуть впоратись з найскладнішим завданням – становлення людини.» [48; с.92]

2.3 Впровадження системи методичних прийомів удосконалення співпраці сім'ї і школи у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання молодших школярів

Безумовно, роль батьків в навчально-виховному процесі велика. Найбільш ефективною формою роботи з батьками в школі є батьківські консультації, лекторії та тренінги. Вони сприяють формуванню педагогічної культури батьків, підвищення рівня їх поінформованості щодо новітніх підходів до розвитку дітей та формування в них навичок соціальної компетентності. Проживаючи в сільській місцевості, постійно занурені у практично цілодобові щоденні клопоти батьки наших учнів не завжди усвідомлюють, що мають на сьогодні справу з «новою» дитиною, яку погано розуміють, по відношенню до якої використовують старі схеми, що нині вже не діють [3,26].

Доречними з цього приводу є слова О.А.Захаренка: «Думаю, що школа ніколи не втратить своєї просвітницької функції. І ще довгий час до неї бігатимуть діти, вона буде центром духовного здоров'я і естетичного

виховання, місцем, де обожнюватимуть працю і людей праці, центром творчої думки і несподіваних дитячих відкриттів...»

Варто виділити такі основні принципи на яких тримається співпраця з батьками у школі.

Перший принцип—усвідомлення партнерства. Батьки повинні розуміти, що без школи навчання і виховання їхніх дітей неможливе. І в свою чергу, без батьківської підтримки вчителі не справляться з виховання учнів як свідомих, творчих особистостей. Підтримка, готовність допомогти один одному —це дуже важливо!

Другий принцип—залучення батьків до спільної діяльності. При складанні плану виховної роботи та виховних планів роботи класних керівників, ми з дітьми обов'язково враховуємо думки та можливості родини. В шкільних рекреаціях та в кожному класі є куточки, в яких проілюстровано спільні заходи дітей, батьків і вчителів. Колективна творчість, спільна робота всіх членів родини зближує, душевно хвилює і дає неабиякі позитивні результати.

Третій принцип— освіта батьків. Головною формою освіти батьків є батьківські збори.

Одними із важливих прийомів удосконалення співпраці сім'ї та школи у національно-патріотичному вихованні, є проведення спільних уроків, а саме:

Урок-спостереження за діяльністю педагога і дітей дозволяє батькам простежити за тим, як будується система навчання на сучасному етапі, які методи і прийоми використовує вчитель, яким чином складаються взаємини дитини з педагогом, однолітками; побачити характер труднощів дитини, своєчасно надати їй допомогу або звернутися за підтримкою до вчителя. Батьки в основному працюють так само інтенсивно, як і педагог. Тому дуже важливим для вирішення всіх основних проблем у процесі виховання є побудова якісної системи взаємодії та співпраці між батьками та вчителями. В класах та в школі, в цілому, повинна бути створена така атмосфера, щоб будь-хто з батьків коли буде потреба для звернення міг це зробити без побоювань, а їх звернення проходили, як дружня допомога у вирішенні спільної проблеми. Роблячи

можливим відвідування освітнього закладу не лише на запрошення, а за бажанням батьків, щоб краще долучитися до навчально-виховного процесу їх дітей, адміністрація та вчителі, зокрема, дають в повній мірі усвідомити батькам, що між ними між ними сформований мікроклімат довіри та поваги. Таким чином багато батьків переглянуть своє ставлення до школи, як організації, що дасть в майбутньому відповідний, позитивний результат. Повна проінформованість батьків про шкільне життя, освітню та виховну складову дитини будуть спонукати зростанню вчительського авторитету в очах батьківського колективу. Їм цікаві найменші деталі роботи дітей і вчителя. Часто мами і тата помічають, як змінилася програма в порівнянні з часом, коли вони вчилися самі, як змінилася технологія уроку, як напружено працюють у високому темпі діти і вчитель. Вони бачать творчість вчителя, починають усвідомлювати, яка велика його роль в освіті дітей.

Урок-практична участь батьків знайомить з рівнем розвитку сучасного освітнього процесу, привчає батьків, дітей і вчителя до спільної діяльності. Батькам пропонується роль активних учасників уроку. Вивчаючи тему разом з дітьми, батьки відчують себе всередині освітнього процесу. Ненадовго повертаючись в дитинство, часто заново згадують, яким нелегким може бути процес навчання. Діти, які бачать своїх батьків і батьків товаришів у класі, відчують їх щире зацікавлення і свої успіхи, знайомляться з колективом батьків, поступово запам'ятовують їх, розширюючи коло спілкування; а батьки також краще пізнають клас, а не тільки свою дитину, бачать часто ті проблеми, які може в силу завантаженості не помітив учитель, а потім пропонують свої проекти поліпшення організації навчально-виховного процесу, свідомо беручи участь в наданні практичної допомоги дитині, класу, школі.

Урок-змагання дітей і батьків: Створює ситуації успіху в навчальній діяльності дітей, стимулюють їх пізнавальні інтереси.

Відкритий урок– це форма спільної діяльності, яка формує громадську активність дітей і батьків в рамках школи, села, району.

День відкритих дверей – це свято-демонстрація позитивних досягнень дитини та вчителя, як одного механізму, це своєрідне відведення результатів нових досягнень бачків, вчителів та дітей. Така форма роботи дає можливість батькам спостерігати за побудовою освітнього процесу, за адаптацією дитини до нових соціальних ролей та які успіхи нею досягаються. Спостерігаючи батьки можуть завчасно попередити проблеми, з якими може зіштовхнутися дитина в майбутньому.

На ініціативу батьківського колективу долучатися до активної співпраці в стінах школи може впливати ряд факторів: охайність вчителя, дітей в класі, доброзичливість педагога, оформлення класної кімнати, стиль спілкування вчителя з батьками та учнями. Спілкування в форматі діалогу дає змогу розвиватися як вчителю, так і батькам.

Важливою умовою розвитку творчого потенціалу сім'ї є активна форма роботи з нею. Позитивні емоції, які можна отримати від відчуття свята, надовго закарбуються в пам'яті дорослих та дітей і разом з цим буде проходити організація дозвілля сімей школярів.

Від традицій, які склалися в сім'ї, від життєвого досвіду, освіченості залежить рівень педагогічного розуміння та лояльності. Хоча з переходом до нових суспільних норм, з приходом нових етичних та суспільних цінностей, а також з незворотністю процесу глобалізації, яка в більшій мірі характеризується швидкістю розповсюдження мережі Інтернет, нерідко педагогічна підготовленість батьків відстає від реального стану речей, а саме потреб дитини та суспільства. Тому педагогам потрібно вдаватися до різних форм взаємодії, для того щоб постійно розвивати педагогічну та виховну компетентність у батьків. Це можна зробити за допомогою таких форм співпраці: тематичних бесід, вечорів, заходів, консультацій з проблемних питань, позакласних заходів та роботи, загальношкільних форм роботи, ознайомлення з певною методичною та педагогічною літературою.

Висновок

Отже патріотичне виховання – це виховання, основною ціллю якого є формування в учня любові до Вітчизни, відданості їй, як найвищій цінності громадянина та гордість за її минуле й сучасне, та бажання будувати майбутнє, не тільки для себе, а й для прийдешніх поколінь, прагнення захищати інтереси Батьківщини в майбутньому.

Патріотизм, як явище, має досить розкрити структуру, в якій виділяють як зовнішні так і внутрішні компоненти, а також вирізняють різні види патріотичних вподобань у ставленні до себе, до людей, які тебе оточують та супроводжують впродовж життя, до Вітчизни, як до найвищої національної цінності.

Провідною та характерною рисою поняття патріотизму є моралістична спрямованість, яка ототожнюється з поняттями доброти, чуйності, відчуттям справедливості та любові до свого минулого.

Як наслідок формується патріотична вихованість, яка проявляється в загальноприйнятій соціальній поведінці громадянина, в його вмінні приймати вірні рішення.

Аби учень виростав дійсно патріотом та гідним громадянином своєї держави, школа та батьки мають працювати над цим разом. Адже лише в сукупності можна досягнути дійсно ефективного результату, за це не повинна відповідати лише одна ланка, вчителі чи батьки це повинне бути об'єднання сторін.

Патріотичне виховання відповідає за любов до батька та матері, до рідної мови, повагу до пращурів, успадкування традицій. Тому не варто забувати за історичне минуле нашого народу, адже воно має великий вплив на національно-патріотичне виховання.

Для зміцнення та покращення стану нашої країни школа та батьки повинні разом зростати гідних громадянині та патріотів і застосовувати для цього всі можливі ресурси.

На наше глибоке переконання, саме в відношенні до себе (гідність, честь, національна самоідентифікація, громадянська та громадська активність); до інших (справедливість, добропорядність, такт, щирість та відкритість, самоконтроль та відповідальність за свої вчинки); до Вітчизни (готовність боронити, в разі необхідності, свою державу, свій край, свій дім, праця на благо та розвиток держави); до національних цінностей (обереження національних, народних та родинних традицій, звичаїв, збереження національних та природних багатств та спадщини, повага до праці своїх батьків, народу та своєї особистої, шанування державних та національних символів) і відображається чітка структура поняття «патріотизм».

Наукові, методичні та теоретичні висновки, які ми отримали, засвідчують, ранній етап етнічної самоідентифікації є певним фундаментом для патріотизму і формується переважно в родині та школі. Цей етап припадає саме на дошкільний та молодший шкільний вік, таким чином, на цьому етапі формується початкове розуміння поняття «патріотизм». В подальшому це буде відображатися на ставленні до себе та оточуючих, на відношенні до історії краю та держави, в цілому, а також до її майбутнього. До патріотичних почуттів ми можемо віднести:

- гордість за успіхи держави;
- самоідентифікація до народу та країни;
- повага та любов до культури, традицій та звичаїв;
- інтерес до історії та героїчного минулого держави;
- неприйняття всього антиукраїнського;
- збереження та любов до природи;
- національна гідність;
- любов до рідної мови, традицій та звичаїв;

Форми роботи у позаурочний час, які найкраще впливають на розвиток патріотичних почуттів в дітей молодшого шкільного віку це: державні, сімейні, народні та інші свята, які дають змогу дітям долучитися до загальноприйнятих

національних традицій, дослідницька робота, яка може проводитись у формах краєзнавчих походів, щоб дослідити історію рідного краю, виховні бесіди з пробудженням почуття гордості за свою Вітчизну, бесіди-зустрічі з відомими людьми, які прославляли Україну на міжнародному рівні, такі бесіди створюють в дітей розуміння, що обов'язок кожного громадянина своєї держави прославляти свою Батьківщину. Також є ефективним використання таких форм роботи з учнями: виготовлення «Родинного альбому», краєзнавча експедиція «Моя Батьківщина - Україна».

Дослідження, яке було проведено, безумовно, не вичерпує всієї проблематики національно-патріотичного виховання. Є ще безліч аспектів над якими потрібно працювати, не лише школі, а й батькам. Розробляти рекомендації, втілювати задуми в реальність, адже для цього потрібно створювати цілісну систему патріотичного виховання на теренах школи та сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашник Л. А. Це моя батьківщина! / Л. А. Абашник. // Позакласний час. – 2016. – №8. – С. 8–9.
2. Абрамов А. В. К вопросу о сущности патриотизма / А. В. Абрамов. – 2000. – №2. – С. 60–62.
3. Авдіянець Г. Г. Формування духовних потреб молодших школярів у сім'ї : дис. канд. пед. наук : 13.00.07. / Авдіянець Г. Г. – Слов'янськ, 2001. – 194 с.
4. Алексеєнко Т. Ф. Християнські цінності і сучасне сімейне виховання / Т. Ф. Алексеєнко // Наукові записки. Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. Наукові праці міжнародної науково-практичної конференції / Т. Ф. Алексеєнко. – Острог, 2000. – С. 277–281.
5. Бабич Т. М. Фізичне та патріотичне виховання молоді у військово-козацьких традиціях / Т. М. Бабич. // Науковий часопис. – 2016. – №3. – С. 7–12.
6. Бем Н. В. Національно-патріотичне виховання засобами українських періодичних видань [Електронний ресурс] / Н. В. Бем // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2014_1_6.
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – Київ: ІЗМН, 1998. – 204 с.
8. Бех І. Д. Патріотизм у потенціалі педагогічної науки / І. Д. Бех // Патріотизм – нагальна потреба України й українців / І. Д. Бех. – Черкаси: ЧОПОПП, 2015. – С. 6–10.
9. Бех І. Д. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. // Позашкілля. – 2011. – №10. – С. 9–16.
10. Бібік Н. М. Я у світі. 4 клас: підруч. для загальноосвіт. навч. закл / Н. М. Бібік. – Харків: «Основа», 2015. – 160 с.

11. Богданович М. В. Математика: підр. для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / М. В. Богданович. – Київ, 2015. – 176 с.
12. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект) / Ю. В. Васьков. – Харків: Скорпіон, 2000. – 120 с.
13. Вербицька П. В. Теоретико-методичні основи громадянського виховання учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.07. / Вербицька П. В. – Київ, 2010. – 40 с.
14. Веркалець М. М. Педагогічні ідеї Б. Д. Грінченка / М. М. Веркалець. – Київ: «Знання», 1990. – 48 с.
15. Вугрич В. П. До питання про природу і сутність патріотизму / В. П. Вугрич // Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: Матеріали звітної науково-практичної конференції / В. П. Вугрич. – Київ, 1999. – С. 8–12.
16. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави / В. Гонський. // Рідна школа. – 2001. – №2. – С. 9–14.
17. Горак В. В. Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління в Україні : аналітичний огляд / В. В. Горак. // Шкільна бібліотека плюс. – 2015. – №13. – С. 20–26.
18. Гречко І. Сім сходинок до Храму / І. Гречко. // Сільська школа. – 2000. – №6. – С. 5.
19. Гуменюк Г. М. Формування національної самосвідомості в учнів середнього шкільного віку засобами туристко-краєзнавчої роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. / Гуменюк Г. М. – Тернопіль, 2000. – 21 с.
20. Долецька С. В. Патріотичне виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. / Долецька С. В. – Луганськ, 2011. – 20 с.
21. Драгоманов М. П. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні / М. П. Драгоманов. – Київ, 1991. – 320 с. – (Наукова думка).

22. Духнович О. Народна педагогіка / О. Духнович – Прянів, 1967. – С. 734.
23. Журба К. О. Патріотичне виховання дітей у сучасних умовах / К. О. Журба. // Педагогічний вісник. – 2009. – №4. – С. 14–17.
24. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді / А. Загородня. // Теорія та методика управління освітою. – 2013. – №10. – С. 10-23.
25. Заїка А. Математика: підр. для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / А. Заїка. – Тернопіль, 2015. – 192 с.
26. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. / Зубцова Ю. Є. – Київ, 2012. – 21 с.
27. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – Київ: Наука, 2000. – 308 с.
28. Карпова І. Г. Національно-патріотичне виховання молоді в сучасних умовах / І. Г. Карпова. // Проблеми соц. роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2013. – №1. – С. 226–229.
29. Клачкова М. А. Мій рід, моя батьківщина – це все моя Україна : народознавче свято / М. А. Клачкова. // Все для вчителя. – 2016. – №7. – С. 14–15.
30. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский // Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский. – Москва: Учпедгиз, 1955. – С. 161–376.
31. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції / [А. Погрібний, А. Алексюк, О. Вишневський та ін.]. – Київ: Школяр, 1997. – 148 с.
32. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. // Дошкільне виховання. – 2003. – №2. – С. 3–8.
33. Концепція національно-патріотичного виховання. // Шкільна бібліотека плюс. – 2015. – №9. – С. 2–9.

34. Макаренко А. С. Воспитание в советской школе / А. С. Макаренко // Собр. соч. в 5-ти т. / А. С. Макаренко. – Москва: АПН, 1958. – С. 553.
35. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко // Сочинения: В 7 т. / А. С. Макаренко. – Москва: АПН, 1957. – С. 784.
36. Максютов А. О. Патріотичне виховання : дефініції та зміст / А. О. Максютов. // Теорія виховання. – 2011. – С. 1–10.
37. Національно-патріотичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах модернізаційних суспільних змін. // Шкільна бібліотека плюс. – 2015. – №19. – С. 15–31.
38. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
39. Руденко В. М. Математична статистика. Навчальний посібник / В. М. Руденко. – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 304 с.
40. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – Київ: Освіта, 1996. – 304 с.
41. Савченко О. Я. Літературне читання: підруч. для 4 кл. / О. Я. Савченко. – Київ: «Освіта», 2015. – 192 с.
42. Середницька Г. В. Історія України. 8 клас : опорні конспекти / Г. В. Середницька. – Київ: А.С.К., 2006. – 318 с.
43. Серих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. / Серих Л. В. – Київ, 2008. – 20 с.
44. Сковорода Г. Дослідження, розвідки, матеріали: Збірник наукових праць / Григорій Сковорода. – Київ: Наукова думка, 1992. – 382 с.

45. Смирнов С. А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / С. А. Смирнов, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов. – Москва: «Академия», 2001. – 512 с. – (4).
46. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – Київ: ІЗМН, 1997. – 232 с.
47. Сухомлинська О. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення / О. Сухомлинська. // Шлях освіти. – 2010. – №2. – С. 10–14.
48. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1977. – С. 9–282.
49. Тимошенко О. Метод проектів як складова частина національно-патріотичного виховання / О. Тимошенко. // Директор школи. – 2008. – №8.
50. Ушинський К. Д. Педагогічні статті та матеріали до «Детского мира» та «Родного слова» / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – Київ: Радянська школа, 1954. – С. 449.
51. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: В 2 т. / К. Д. Ушинський. – Київ: Рад. школа, 1983. – С. 43–104.
52. Федоренко О. М. Національно-патріотична вихованість учнів загальноосвітніх шкіл: психологічний аспект / О. М. Федоренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах / О. М. Федоренко., 2016. – С. 400–409
53. Церковна Г. Формування в учнів початкової школи національних та духовних цінностей українського народу / Галина Церковна. // Початкова школа. – 2015. – №11. – С. 24–25.
54. Чепурна Н. М. Шляхи формування патріотизму учнівської молоді / Н. М. Чепурна. // Педагогічний вісник. – 2010. – №1. – С. 12–14.
55. Чижевський Б. Г. Актуальні проблеми побудови національної системи виховання в умовах державотворчого процесу в Україні / Б. Г.

- Чижевський // Цінності освіти і виховання / Б. Г. Чижевський. – Київ, 1997. – (Науково-методичний збірник). – С. 79–83.
56. Чорна К. Національна ідея як фактор становлення патріотизму у дітей та молоді / К. Чорна. // Шлях освіти. – 2008. – №3. – С. 5–11.
57. Шевчук К. Д. Формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. / Шевчук К. Д. – Київ, 2009. – 20 с.
58. Шклярєнко Л. Г. Справжніми патріотами не народжуються, ними стають / Л. Г. Шклярєнко. // Педагогічна майстерня. – 2016. – №3. – С. 24–26.
59. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї / П. М. Щербань. – Київ: Культурол, 2000. – 260 с.

Додатки

Анкета

Анкети для вивчення моральної характеристики особистості учня

1. Скільки тобі років?

2. Стать - чол./жін.

3. Як ти ставишся до погляду своїх батьків на життя?

- 1) повністю погоджуюся;
- 2) майже погоджуюся;
- 3) багато в чому погоджуюся;
- 4) зовсім не погоджуюся.

4. Що найголовніше мати в житті {чого ти хочеш домогтися передусім)?

- 1) багато грошей;
- 2) можливість допомагати людям;
- 3) цікаву роботу;
- 4) визнання навколишніх людей;
- 5) успіх у жінок (чоловіків);
- 6) фізичну силу і здоров'я;
- 7) владу над людьми;
- 8) солідну посаду;
- 9) моральну досконалість;
- 10) процвітаючий бізнес;
- 11) інше...

5. Як ти ставишся до людей інших рас і національностей?

- 1) з неприязню, ненавистю;
- 2) байдуже;
- 3) вивчаю, цікавлюсь;
- 4) вважаю рівними з собою;
- 5) готовий до дружби і співпраці;
- 6) не бачу проблем.

б. З якими наведеними тут думками ти погоджуєшся?

- 1) турбота про навколишніх людей - важлива якість людини;
- 2) турбота про процвітання своєї країни - головна риса громадянина;
- 3) єдина турбота людини - її сім'я;
- 4) людина має турбуватися лише про себе.

7. З якою думкою ти погоджуєшся?

- 1) людина відповідає за все, що відбувається навколо;
- 2) людина відповідає лише за свої вчинки;
- 3) людина відповідає за свою сім'ю і близьких людей;
- 4) людина відповідальна за долю світу, довкілля, всього людства.

8. Який з перерахованих поглядів стосується тебе?

- 1) я поважаю кожну людину, якщо вона не злочинець;
- 2) я поважаю лише близьких друзів;
- 3) я поважаю лише багатих і знаменитих;
- 4) я поважаю тільки старших;
- 5) я не зобов'язаний поважати будь-яку людину.

9. Чи можна розглядати працю в житті людини:

- 1) як засіб до існування;
- 2) як вищий сенс життя;
- 3) як виявлення своїх сил і можливостей;
- 4) як неприємний обов'язок;
- 5) як потребу здорового організму?

10.3 яким із наведених суджень ти погоджуєшся?

- 1) у колективі відчуваєш себе сильнішим, здається, що виростають крила;
- 2) колектив допомагає жити, вчитися, підтримує у важкі хвилини;
- 3) колектив обмежує свободу людини;
- 4) людина в колективі перетворюється на піщинку.

11. Я в добрих стосунках зі своїми однокласниками:

- 1) повністю погоджуюсь;
- 2) погоджуюсь;
- 3) я не знаю;

4) не погоджуюсь;

5) зовсім не погоджуюсь.

12. Які дії, вчинки, особисті якості твоїх однокласників ти найбільше шануєш?

.....

13. Які дії, негативні вчинки, особисті якості твоїх однокласників ти найбільше засуджуєш?

.....

Визначення рівня виховання учнів та патріотичних почуттів.

Правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

1. Країна, в якій я живу називається:

- а). Київщина;
- б). Буковина;
- в). Україна.

2. Столиця нашої держави - місто:

- а). Харків;
- б). Київ;
- в). Хмельницький.

3. Місто Київ розташоване на берегах річки:

- а). Дністер;
- б). Дніпро;
- в). Південний Буг.

4. Державними символами України є:

- а). Прапор;
- б). Конституція України;
- в). Герб;
- г). Гімн.

5. Дерево, що є національним символом України:

- а). Дуб;
- б) Береза
- в) Калина
- г) Смерека

6. Національне вбрання:

- а) Вишиванка
- б) Сарі
- в) Сорочка

7. З яким птахом порівнюють українську мову:

- а) горобець
- б) сова
- в) соловей
- г) синиця

8. Яка страва є національною:

- а) Борщ
- б) Картопляники
- в) Млинці
- г) Сало

9. «Ще не вмерла України...»—це:

- а). Український національний гімн;
- б), українська народна пісня.
- в) колядка

10. Державною мовою є:

- а) Російська
- б) Англійська
- в) Українська

Бесіда «Київ – столиця України».

Мета. Розширити й уточнити знання дітей про столицю України – місто Київ. Продовжити знайомство з деякими історичними версіями заснування міста, назв вулиць. Формувати пізнавальний інтерес учнів, розвивати пам'ять. Виховувати почуття патріота свого краю, любов до рідної землі, до України.

Хід бесіди. Сьогодні ми перегорнемо деякі сторінки історії столиці нашої Батьківщини.

– Яка назва нашої столиці?

Звичайно ж, ви знаєте – це місто Київ. Він дуже знаменитий, наш Київ. Київ – це назва головного міста нашої держави, міста, де знаходяться уряд та урядові установи. Але ви цього міста не знаєте. Бо, навіть народившись у Києві, неможливо вичерпно знати всю багатогранність його життєпису та його краси. Він змінюється щодня – з кожним новим деревом, новим будинком, кожною новою людиною.

Полонене, нищене, палене, грабоване місто доводило своє безсмертя впродовж багатьох століть. Київ стоїть незнищений, як і український народ. Красиво про нього сказав український поет М. Рильський:

Я стільки чув похвальних слів про Київ,

Такі захоплені чув голоси.

І це – не чемності самої вияв,

А лиш визнання справжньої краси.

Протягом кількох бесід ми перегорнемо сторінки життєпису Києва.

Перша сторінка – «Як виник Київ».

Друга сторінка – «Життя міста Києва».

Третя сторінка – «Київ у роки Великої Вітчизняної війни».

Четверта сторінка – «Київ – столиця нашої незалежної держави».

Бесіда «Державні символи України».

Мета. Розширювати знання про державні символи України – Герб, Прапор, Гімн та їхнє походження. Формувати національну свідомість. Виховувати патріотів рідної держави, повагу до державних символів, гордість за нашу Україну, її славне минуле.

Хід бесіди. Погляньте на карту Європи. На ній ви бачите багато різних країн. Кожна з них має свою територію, історію, культуру, мову, традиції, звичаї, вірування та символи. Україна - наша Батьківщина, розташована в центрі Європи. Вона теж має свою землю, набрану століттями культуру, історію, мову, має власні державні символи.

Кожна країна світу обов'язково має три державні символи.

– А що таке державний символ?

Державний символ – це предмет, який характеризує державу, відображає її побут, традиції, господарювання, історичне минуле, прагнення народу.

– Які державні символи ви знаєте?

– Що вони означають?

Гімн – це головна пісня, яка виконується в державі під час усіх урочистих подій (ще її називають похвальною піснею).

– Де й коли ви чули Гімн України?

Герб – розпізнавальний знак держави.

Прапор – полотнище певного кольору чи поєднання кольорів, часто з певним зображенням, прикріплене до держака чи шнура. Це офіційна емблема держави, символ її суверенітету.

– Де ви бачили Герб і Прапор України?

– Що вони відображають?

– Якого вони кольору та форми?

Герб має форму тризуба – це символ княжого роду Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Він відображає триєдність життя. Це – батько-мати-дитя, які символізують собою силу, мудрість, любов. Синьо-жовтий прапор

відображає колір неба та пшеничного лану, колір хліба, зерна, що дарує життя всьому суццюму на землі; це ще й колір жовтогарячого сонця, без лагідних променів якого не дозрів би, не заколосився б життєдайний хліб на українських полях; це природна симфонія Землі, Неба, Сонця, Хліба – символу плодючості й достатку української держави. Про це дуже виразно сказано у віршах В. Крищенко:

Під синім небом України зазолотилися жита,
У чуйнім серці воєдино з'єдналася палітра та.

Бо це дано нам споконвіку –

Від пращурів жива яса –

Душею, що не любить крику,

Єднати землю й небеса.

– Який Гімн має наша держава?

– Як треба поводитися, коли звучить Гімн?

Давайте разом виконаємо Державний Гімн України.

– Що ви відчуваєте, виконуючи Гімн?

Кожен народ з повагою ставиться до своїх символів. Прапор, Герб і Гімн є нашими державними святинями, тому їх слід шанувати й берегти. Пам'ятайте це завжди, діти, та шануйте наші святині! І тоді нас буде шанувати світ!

Дуже важливим був цикл бесід про столицю нашої Батьківщини місто Київ. Представимо одну з них у скороченому вигляді.

Тест-гра «Постав собі оцінку за ставлення до природи».

Відповідати «Так» або «Ні»

1. Чи є в тебе улюблені місця у природі?
2. Чи мають якесь значення природні багатства для життя людей?
3. Чи ти піклуєшся про тварин, рослини, оберігаєш їх?
4. Чи робиш ти зауваження товаришам, які знущаються над природою або тваринами?
5. Чи садив ти рослини або дерева?

Український ярмарок

Мета. Ознайомлення дітей з господарсько-культурною спадщиною українського народу, традицією проведення українського ярмарку. Формування етнічної свідомості, кращих якостей національного характеру, прагнення до відродження національної культури.

Обладнання. Зал прибрано, як ярмаркову площу, поділено на торгові лавки, прикрашені вишитими рушниками, в лавках виробі народних умільців, сільськогосподарські продукти. За прилавками стоять господині.

Під ліричну музику входять до зали діти.

Діти. Ми є діти українські –
Хлопці та дівчата.
Рідний край наш – Україна,
Красна та багата.
Що нам рідне, те нам буде
І красне, і гоже, –
Присягаєм, що так буде!
Поможи нам, Боже!

1-а ведуча. Щасливі ми, що народились і живемо на такій чудовій землі, в багатій і мальовничій Україні. Україна – це тихі води, ясні зорі, зелені сади, лани золотої пшениці. Багато в Україні звичаїв та традицій. Одна з таких традицій – багатий український ярмарок. Проводиться він після збирання врожаю. Землероби, народні умільці, крамарі виставляли та продавали кращі свої набутки. Люди з'їжджалися на ярмарок, як на свято, своєрідну виставу й видовище.

Хлопчик. О, було б чудово потрапити на один з таких ярмарків!

2-а ведуча. Це дуже просто. Спробуємо?

Діти. Спробуємо!

1-а ведуча. Увага! Увага! Спішіть, поспішайте!

Господарі й гості – глядіть, не минайте.

2-а ведуча. На ярмарок прошу гуртом, поодинці,
Чекають на вас тут чудові гостинці.

1-а ведуча. На ярмарку нашім, веселім, багатім,
Є чим дивуватись, і є що придбати.

2-а ведуча. Тут щедрі дарунки із саду, городу,
Тут пісні і жарти усім в нагороду.

1-а ведуча. Тут речі умільців, ні з чим незрівнянні –
Барвисті стрічки, рушники вишивані.

2-а ведуча. Мерщій – бо на ярмарок всі поспішайте!
Купуйте, милуйтеся, танцюйте і грайте.

Пісня «На веселім базарі».

По закінченні пісні ведучі з дітьми йдуть поміж лавок, підходять до першої.

Господар 1-ї лавки. Добрий день, шановні гості!

Прошу завітати до моєї лавки.

Купуйте, купуйте усі бараболю,

Варіть і смажте із сіллю й без солі.

Сто страв господиня з картоплі зготує,

Картопля, як хліб, – вона всіх нагодує.

Хлопчик покупець. Ось кладіть сюди нам в кошик

Картоплини всі хороші.

Бараболя скрізь в пригоді,

Вона царівна на городі –

В кожній хаті поважають,

Хто, скажіть, її не знає?

Діти. Знаємо!

Господиня 2-ї лавки. Хто гострого хоче, часник хай придбає –

Він всякі хвороби вогнем випікає.

І цибулька для салату,

Вітамінами багата.

Покупці. Добрий, добрий часничок (*куштують*)
Припікає язичок.
А цибулька, не біда, що нас щипає, –
Нас від грипу захищає!

Господиня 3-ї лавки. (*Зазиває покупців*)
Ось овочі,
Потрібні людям всім,
Підтримувать здоров'я
Допомагають їм.
Помідор кругленький, стиглий,
Надає малятам сили.
А ось – (*показує*) морква соковита,
Наче сонечком налита,
І зелений огірок
Так і просить – покуштуй мене, дружок.
Ще й капуста кучерява,
Без капусти борщ – не страва.

Ведуча. Так, так, діти.
У кожній морквині
Повно вітамінів.
У капусті теж
Їх завжди знайдеш.
В огірках і помідорах
Вітамінів теж доволі.

Покупці. Беремо! (*Складають овочі в кошик*).

Господиня 4-ї лавки. Лоточків із яблуками ви не минайте,
Які до смаку вам, такі й вибирайте,
Сортів тут багато, усі вони різні,
Ось яблука ранні, ось яблука пізні (*показує*).

Покупці беруть яблука, куштують, один з них говорить.

Це красиві, чарівні,
Яблука смачненькі,
Стигли, червоненькі.

1-а ведуча.

В яблучках смачненьких,
Жовто-червоненьких, користі багато.
Їжте їх, малята,
Щоб здоров'я мати.

Гра-естафета «Зваримо узвар і борщ».

Господиня 5-ї лавки.

Беріть калину, червоні корали,
Це кетяги сонця і неба ви брали,
Напоїть матуся калиновим чаєм –
Недугу ураз як рукою знімає.

2-а ведуча.

Зоряна калина – і краса, і врода
Нашої України, нашого народу.
Беремо, будемо лікуватись. Дякуємо.

Чути дзвінкий голос господині з іншої лавки:

Купуйте, дивуйтесь, але не баріться,
Краса то яка – підійдіть, подивіться!
Яка то робота, які то узори!
В цих вишивках пісня й лани неозорі!
Садів щебетання, весняні світання,
Квітковий розмай і калини зітхання,
Беріть, не минайте рушник цей, сестрички,
Утріться, й рум'янець не зійде із личка!

Діти беруть рушники. «Танок з рушниками».

1-а ведуча.

Шануйте, друзі, рушники,
Квітчайте ними свою хату –
То обереги від біди,
Шануйте ті, що шила мати.

2-а ведуча. Дивний, чудовий український базар, тут трапляються дивні речі.

(До залу завозять на возику хлопця).

Хлопці. Де, скажіть, тут чоботар,
Щоб черевички полатав?

Чоботар. Гей, дівчата й парубки,
Гей, сюди підходьте!
Всім пошю залюбки
Черевички, чобітки.
Сюди цок, туди цок!
Цок гвіздок в чобіток!
Ще й підкови підіб'ю,
Так, щоб аж бряжчали,
Щоб роботу скрізь мою
Люди помічали.

Пісня «Чоботи»

Чоботар віддає хлопцеві черевички:

Ось тобі черевички,
Щоб ходив ти на музики,
І щоб ноги тупотіли
Та ніколи не хворіли.

Пісня «Од Києва до Лубен».

Хлопці підходять до лавки гончара, питають:

Що, гончаре, продаєш?

Гончар. А все, що потрібно:
Тут і горщик, куманець,
Глечик та макітра.

Гра «Купи глечик».

Усі сидять у колі. Двоє йдуть повз коло. Один продає, другий купує. Всі промовляють: «Купи глечик, купи глечик...» Покупець каже: «Ось цей! Він у вас

без дірочки?» Продавець: «А ти спробуй». Покупець легко стукає дитину по голові, і враз від нього всі діти біжать у різні боки. Хто з них швидше займе місце – той горщик. Хто запізнився – стає покупцем.

Ведуча. Дивіться, до нас ще гості на ярмарок йдуть та биків з собою ведуть.

(Ставиться тин, на якому зображені різнокольорові бики).

Інценівка «Продай, дідусю, бичка».

Діти сідають, до залу заходить козак.

Козак. Доброго дня всім! Прийміть від мене, козака, і від усього козацького роду найщиріші вітання та побажання.

Щоб хлопчики – козачки

Були міцними, як дубки!

А дівчата – ластівки,

Як червоні ягідки.

1-а ведуча. Дякуємо. Раді бачити вас у нас у гостях.

Козак. Я оце йшов мимо. Чую пісні, жарти. Дай, думаю, загляну, чому це так весело в цьому залі. Які ж ви всі гарні, справжнісінькі козаки та козачки. Бачу, що козацькому роду нема переводу.

2-а ведуча. Так, у нас чудове свято!

Козак. Я також любив забавлятися, коли був таким, як ви.

Ігри «Перетягування канату», «Хто спритніший».

Козак. Молодці діти! Гарно грали. А тепер хочу послухати, чи вмієте ви жартувати.

Діти розповідають гуморески.

Козак. Дякую за все: за веселий спів, за танці, жарти. Час мені мандрувати далі. До побачення.

Діти.

Хоч малий я, невеличкий, зате добре знаю,

Що край рідний Україна – я її кохаю.

Ми за руки враз взялися,

Кругом весело пройшлися,

А веселий каблучок
Вже танцює гопачок.

Танець «Гопак».

1-а дитина.

Ми – дітвора українська,
Хлопці та дівчата,
Рідний край наш Україна –
Красна та багата.

2-а дитина.

Україно моя люба, ти моя рідненька,
Я тебе так щиро люблю,
Хоч я ще маленька.
Хоч про тебе, Україно,
Дуже мало знаю,
Та чомусь сердечно, щиро
Я тебе кохаю.

3-а дитина.

А тому я ранесенько
Й коли спать лягаю,
Все за тебе, Україно,
Господа благаю!